

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Konjunkturoppgangen i norsk økonomi, som startet rundt årsskiftet 2010/2011, fortsatte i 3. kvartal i år. Nye og reviderte tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser imidlertid at veksttakten gjennom inneværende år er avtakende. For 2012 under ett ser det nå ut som veksten i BNP Fastlands-Norge blir 3,4 prosent. Det er klart høyere enn trendveksten på vel 2,5 prosent. BNP i alt vil antakelig øke med vel 3 prosent fra 2011 til 2012. Mens bruttoproduktet i offentlig forvaltning ser ut til å øke med bare 1,5 prosent i år, er veksten i fastlandsnæringene klart høyere. I markedsrettet

tjenesteyting er veksten omtrent på linje med utviklingen for fastlandsøkonomien som helhet. Som årsgjennomsnitt regner vi med at industrien, i likhet med de to foregående årene, vil vokse moderat og på linje med offentlig forvaltning, mens bruttoproduktet i annen vareproduksjon vil øke svært mye. Det skyldes høy vekst i bygge- og anleggsvirksomhet, kraftproduksjon og i oppdrettsnæringen.

De kraftige finanspolitiske impulsene som ble gitt i 2009 ble ikke videreført i årene deretter. Selv om

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2012. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2010*	2011*	Sesongjustert			
			11:4	12:1	12:2	12:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,8	2,5	1,0	0,9	0,7	0,8
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,8	0,0	-0,1	1,2	0,2
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-8,0	7,6	1,7	1,3	1,0	0,9
Fastlands-Norge	-4,5	8,5	1,9	-0,1	0,2	2,2
Utvinning og rørtransport	-9,5	14,1	-0,4	3,6	5,1	-1,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	1,5	3,3	0,8	0,4	0,7	0,9
Eksport	0,4	-1,8	-3,3	3,8	0,5	-3,1
Råolje og naturgass	-6,9	-6,2	-8,0	7,1	1,2	-5,8
Tradisjonelle varer	3,4	0,0	-3,1	3,5	-0,5	0,5
Import	9,0	3,8	5,4	-1,3	1,4	1,1
Tradisjonelle varer	9,1	3,6	2,8	0,5	-1,0	1,9
Bruttonasjonalprodukt	0,5	1,2	-0,1	1,4	1,0	-0,8
Fastlands-Norge	1,7	2,5	0,5	0,9	0,8	0,7
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,1	1,8	0,5	0,6	0,4	0,5
Sysselsatte personer	-0,5	1,3	0,2	0,8	0,7	0,5
Arbeidsstyrke ²	0,5	1,1	0,5	0,6	0,3	0,0
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,6	3,3	3,4	3,2	3,0	3,1
Priser og lønninger						
Årslønn	3,7	4,2
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,5	1,2	0,9	0,8	0,4	0,4
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,4	0,9	1,1	1,4	1,1	1,2
Eksportpriser tradisjonelle varer	4,5	5,7	-0,4	-1,6	-1,4	-1,1
Importpriser tradisjonelle varer	0,1	4,2	0,7	-0,1	-0,3	0,7
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	303,2	374,0	105,8	133,6	85,9	96,4
MEMO (justerte nivå tall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,9	3,1	2,6	2,3	2,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,4	3,6	3,9	4,0	3,9	3,8
Råoljepris i kroner ⁵	484	621	627	684	641	646
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	90,3	88,1	87,9	87,6	87,6	87,2
NOK per euro	8,01	7,79	7,76	7,59	7,56	7,39

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

produksjonsnivået i offentlig forvaltning har kommet opp på et høyt nivå, har veksten de to siste årene vært lavere enn for BNP Fastlands-Norge. Det er markedsrettet tjenesteyting og annen vareproduksjon som har ledet an i oppgangen. På tross av en svak internasjonal utvikling har veksten i industrien holdt seg brukbart oppe. Det henger i stor grad sammen med at deler av industrien har fått klare vekstimpulser fra petroleumsvirksomheten. Den vedvarende ekspansive pengepolitikken med lave renter har stimulert både husholdningenes konsum og boligmarkedet. Dette er viktige faktorer som forklarer produksjonsveksten i markedsrettet tjenesteyting og i bygge- og anleggsvirksomheten og dermed også konjunkturoppgangen i norsk økonomi. Tallene for 3. kvartal i år viser en markert nedgang i produksjonen i annen vareproduksjon, men denne tror vi er forbigående. Industrien viser derimot en klar oppgang, men vi tror ikke dette varsler endringer i det vekstmønsteret vi har kunnet observere en tid.

Utviklingen i bruttoprodukt etter hovedgrupper av næringer henger sammen med forskjeller i vekstbidragene fra de ulike etterspørselskomponentene. Tradisjonell eksport har økt lite. Det har også næringsinvesteringene gjort, mens investeringer i petroleumsvirksomhet og boliginvesteringer har økt mye. Konsumet i offentlig forvaltning har økt lite de siste to årene, mens husholdningskonsumet har økt mye, særlig de siste fire kvartalene. I forhold til et mer normalt konjunkturforløp for norsk økonomi er det spesielt veksten i tradisjonell eksport og i næringsinvesteringene de siste to årene som er svakere enn normalt. Dette henger sammen med utviklingen i internasjonal økonomi. Den svake veksten i verdensøkonomien og utviklingen i BNP hos våre handelspartnere står i klar kontrast til utviklingen i norsk økonomi. Konjunkturmønsteret blir derfor litt utypisk når man går ned i detaljene både på produksjons- og etterspørselsiden av norsk økonomi.

Et annet unormalt trekk ved utviklingen er den svake veksten i arbeidsproduktiviteten i løpet av konjunkturoppgangen. Normalt er produktivitetsveksten motsyklisk ved at den øker klart i slutten av nedgangen og i begynnelsen av oppgangen for så å avta mot slutten av oppgangen og i begynnelsen av konjunkturedgangen. Dette mønsteret kommer klart fram i konjunktursyklusen gjennom 2000-tallet fram til 2009. Normalt skulle produktivitetsveksten deretter ha tatt seg opp. Dette skjedde i 2010, men utviklingen i 2011 og 2012 var overraskende svak særlig på bakgrunn av at det er i markedsrettet virksomhet veksten har kommet. En av grunnene til dette kan være at investeringsveksten i store deler av næringslivet har uteblitt slik at kapitalintensiteten ikke gir det normale bidraget til økt arbeidsproduktivitet.

Motstykket til den svake produktivitetsveksten er at sysselsettingsveksten har vært høy. I 2012 vil den bli i overkant av 2 prosent. Selv om også arbeidsstyrken har økt mye, har likevel ledigheten falt med et halvt prosentpoeng fra toppen i 2010 og den er nå ned mot

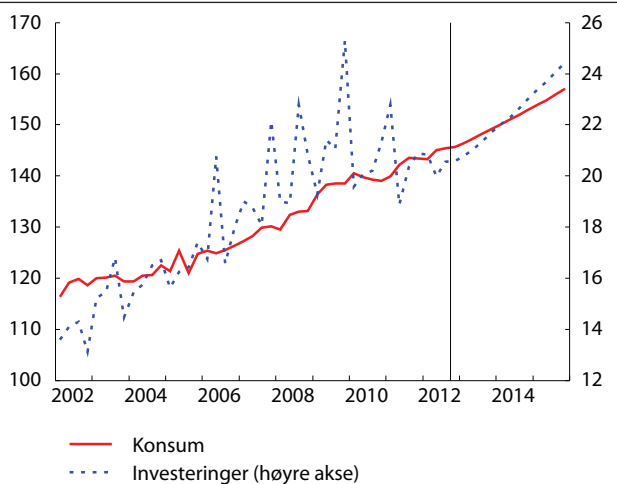
3 prosent. Når vi tar i betraktning at ledigheten blant innvandrere er høyere enn gjennomsnittet og innvandrerne utgjør en stadig større del av arbeidsstyrken, innebærer nedgangen i samlet ledighet at arbeidsmarkedet antakelig er noe strammere enn AKU-ledigheten isolert sett indikerer.

Konsumprisveksten er fortsatt lav og viser ingen klare tegn til å endre seg vesentlig. I inneværende år vil samlet KPI-vekst bli klart under 1 prosent som følge av fall i prisen på elektrisitet. Justert for avgiftsendringer og energipriser (KPI-JAE) har inflasjonen vært om lag 1 prosent i mange kvartaler selv om konjunkturoppgangen har vart i snart to år og AKU-ledigheten har beveget seg ned til 3 prosent. Årsaken til den lave inflasjonen er dels å finne i styrkingen av kronekursen som har funnet sted over flere år og bidrar til lav importert inflasjon, og dels i at prisene på verdensmarkedet øker lite som følge av den svake veksten i verdensøkonomien. Lave og fallende renter har også bidratt over tid til å redusere finansielle kostnader som spiller en rolle for utviklingen av husleier og marginer i varehandelen. Teknologisk endring og konkurranseforhold bidrar til lav prisvekst på mange transporttjenester. I motsatt retning trekker høy innenlandsk kostnadsvekst og ikke minst utviklingen i lønnskostnader per produsert enhet.

Vår vurdering av konjunkturutviklingen i Norge de nærmeste årene er omtrent uendret i forhold til tidligere konjunkturrapporter. En krisepreget økonomisk utvikling hos mange av våre viktigste handelspartnere tror vi vil fortsette å påvirke konjunkturbildet i flere år framover. Den økonomiske veksten i 2013 ser ut til å bli meget lav i mange land. Det gjør at oppgangen i norsk økonomi heller ikke neste år får noen drahjelp fra utlandet. På den annen side tilsier det at vi får små inflasjonsimpulser fra utlandet og at styringsrentene både i USA og Europa forblir lave. Vi legger til grunn at veksten vil ta seg noe opp etter et par år, men vi tror ikke våre handelspartnere samlet sett opplever noen konjunkturoppgang før i 2015. Dette gjør at det eksportorienterte næringslivet i Norge må kjempe om markedsandeler i stagnerende markeder. Når så denne delen av norsk næringsliv må konkurrere om innsatsfaktorer i en økonomi som er i oppgang, kan det med rette oppfattes som en «skvis fra to kanter».

Skal oppgangen i norsk økonomi fortsette, må derfor innenlandsk etterspørsel være drivkraften ennå et par år. Den økonomiske politikken i Norge vil ikke gi vesentlige impulser til ytterligere vekst utover at lave renter fortsatt vil virke positivt på innenlandsk etterspørsel selv om rentene har vært lave en stund. Finanspolitikken gir moderate impulser til veksten, og vil særlig bidra som følge av sterk vekst i stønadene, noe som øker husholdningenes etterspørsel. Petroleumsvirksomheten har bidratt klart til oppgangen i økonomien de siste to årene. Vi regner fortsatt med at vekstbidragene fra økende investeringer i denne næringen er store nok til å bidra til en videreføring av oppgangen i norsk økonomi i 2013. Lave renter,

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

høy inntektsvekst og befolkningsvekst bidrar til økte boliginvesteringer og høy vekst i konsumet i husholdningene. Kort sagt ser vi for oss at vekstbidragene på etterspørselssiden, som vi har kunnet observere i mange kvartaler, fortsetter i hele prognoseperioden.

Når vi kommer fram til 2015 regner vi imidlertid med at vekstbidragene jevner seg noe mer ut. Det skyldes at vi har lagt til grunn en svakt økende vekst i internasjonal økonomi slik at pengepolitikken gradvis normaliseres og rentene øker litt både hjemme og ute. Da avtar veksten i husholdningenes etterspørsel noe, mens eksporten bidrar litt mer.

Produksjonsutviklingen framover vil gjenspeile vekstmønsteret i etterspørselen. De fleste eksportorienterte næringene vil ikke vokse mye den nærmeste tiden. Innen industrien vil verkstedsindustrien vokse mest framover og først mot slutten av prognoseperioden vil vi få en mer generell oppgang. Bygge- og anleggsvirksomheten vil kunne vokse mye, men møter etter hvert økende konkurranse fra nærliggende land. Den sterke veksten i kraftforsyning har vi lagt bak oss. Markedsrettet tjenesteyting vil derfor være motoren i den videre oppgangen både i kraft av sin størrelse i norsk økonomi og fordi husholdningene etterspør tjenestene. Også de investeringene som forventes å øke mest framover gir impulser til tjenesteytende næringer. Bruttoproduktet i offentlig forvaltning derimot, vil øke i underkant av trendveksten i fastlandsøkonomien gitt våre forutsetninger om finanspolitikken. Til sammen tilsier dette at veksten i fastlandsøkonomien blir i overkant av 3 prosent årlig i de nærmeste årene og kanskje lavest neste år. Med små endringer i samlet petroleumsutvinning regner vi med at samlet BNP gjennomgående vil vokse i underkant av 3 prosent.

Vekstmønsteret framover tilsier en relativt arbeidsintensiv vekst slik at sysselsettingsveksten holder seg ganske høy. Presset i arbeidsmarkedet er derfor fortsatt høyt, særlig for noen typer arbeidskraft. Dette vil imidlertid dempes av høy innvandring ikke minst fra

naboland som har ledighetsrater vesentlig over det norske nivået. Vi legger til grunn at arbeidstyrken øker om lag i samme takt som sysselsettingen slik at det ikke blir vesentlige endringer i arbeidsledigheten. Vi regner med at lønnsveksten holder seg relativt høy både nominelt og reelt framover. Særlig kan det tenkes at en internasjonal oppgang mot slutten av prognoseperioden vil bidra til økt lønnsomhet i tradisjonell eksportvirksomhet, noe som kan trekke lønnsveksten opp. Samtidig vil også inflasjonen øke noe og reallønnsveksten anslås derfor til 2-3 prosent årlig framover. Med høy vekst i sysselsettingen gir det høy inntektsvekst i husholdningene og sammen med høy stønadsvekst anslår vi at spareraten i husholdningene forblir på et høyt nivå. Det må til for å kunne finansiere en fortsatt sterk vekst i boligmarkedet de nærmeste årene.

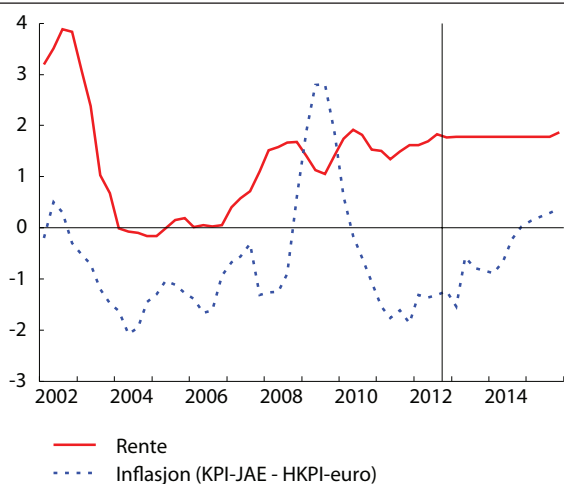
2.1. Økte stønader gir vekstimpulser fra finanspolitikken

Konsumet i offentlig forvaltning ser ut til å øke med knapt 2 prosent fra 2011 til 2012. Konsumet i forsvaret øker noe mer enn det sivile konsumet i stats- og kommuneforvaltningen. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning vil antakelig bli litt lavere i 2012 enn året før, men investeringene i sivil forvaltning anslås å stige med nærmere 4 prosent i år. Dette er ganske nær våre tidligere vekstanslag og på linje med anslagene i Nasjonalbudsjettet 2013 (NB2013). Offentlige stønader til husholdningene, som tilsvarer nær 18 prosent av BNP Fastlands-Norge, anslås å øke med om lag 6 prosent i år. Dette innebærer en realvekst på vel 5 prosent. Summen av offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester til konsum og investeringsformål samt stønader vil således øke reelt med knapt 3 prosent fra 2011 til 2012. Det er litt høyere enn vårt anslag på trendveksten i fastlandsøkonomien.

Våre forutsetninger om finanspolitikken for 2013 ligger nær anslagene i NB2013. Realveksten i konsumet i offentlig forvaltning regner vi med vil bli på linje med vekstanslaget for 2012, altså om lag 2 prosent. Bruttoinvesteringene antas å ville øke med nærmere 4 prosent. Det er nær samme veksttakt som i 2012 når man holder forsvarsinvesteringene utenfor. Den sterke veksten i stønadene fortsetter om lag som i år. Den samlede realveksten i de tre nevnte budsjettkomponentene, som til sammen utgjør nærmere 90 prosent av de samlede offentlige utgiftene, vil da bli nærmere 3,5 prosent fra 2012 til 2013. Også når det gjelder anslagene for skatte- og avgiftssatser har vi basert oss på anslagene i NB2013. I all hovedsak er satsene justert for vekst i priser eller inntekter og kan betraktes som reelt uendrede. Et unntak er en nedjustering av gebyrprisene neste år, noe som isolert sett bidrar til litt lavere prisvekst. Disse anslagene er i tråd med de forutsetninger vi har lagt til grunn i våre tidligere konjunkturoversikter.

I NB2013 var det strukturelle, oljekorrigerede budsjettunderskuddet (SOBU) anslått til 116 milliarder kroner i 2012. Ny saldering av statsbudsjettet 2012 (Prop. 42 S) har nedjustert underskuddet til 109 milliarder

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

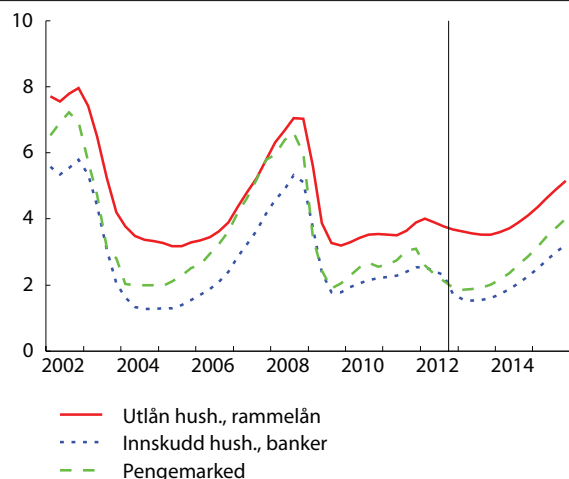
kroner, noe som utgjør 3,3 prosent av fondskapitalen ved inngangen til inneværende år. Regnet som andel av trendnivået for BNP Fastlands-Norge er SOBU anslått til 4,9 prosent i 2012. For 2013 innebærer det finanspolitiske opplegget og anslagene i nasjonalbudsjettet at SOBU øker svakt i faste priser, men reduseres litt som andel av beregnet fondskapital ved kommende årsskifte som følge av vekst i fondets verdi.

For 2014 og 2015 finnes det ingen vedtatt finanspolitikk. Usikkerheten knyttet til våre forutsetninger er derfor større enn i 2013. Stortingsvalget neste år kan føre til at innretningen av finanspolitikken endres. Vi har imidlertid, som i de foregående konjunkturrapportene, valgt å videreføre hovedtrekkene i dagens innretning av finanspolitikken. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning er antatt å øke litt i 2014 og 2015 i forhold til anslagene for neste år, men det skyldes i hovedsak endringer i antall arbeidsdager fra 2013 til 2014 og 2015. Investeringsveksten tiltar noe i tråd med økte ambisjoner om utbygging av infrastruktur. Stønadsveksten fortsetter omtrent som i år og skattesatser er justert for prisutviklingen slik tilfellet stort sett har vært i senere år. Til sammen gir dette litt sterkere vekstbidrag fra finanspolitikken i 2014 og 2015 enn i 2012 og 2013. Som følge av relativt høye oljepriser framover, regner vi med en fortsatt høy vekst i Statens pensjonsfond utland. Det gjør at selv med noe sterkere vekst i utgiftene vil SOBU, ifølge våre anslag, befinne seg i intervallet 2,5-3 prosent som andel av fondskapitalen i 2013-2015.

2.2. Lav rente framover

I mars i år satte Norges Bank ned styringsrenta med 0,25 prosentpoeng til 1,5 prosent. Dette er bare 0,25 prosentpoeng over det rekordlave nivået fra juni 2009, som var en følge av finanskrisen. Som årgjennomsnitt ligger styringsrenta an til å bli like i overkant av 1,5 prosent. Dette er 0,2 prosentpoeng lavere enn i 2009, som til nå har vært det laveste nivået for styringsrenta på årsbasis.

Figur 2.3. Norske renter. Prosent

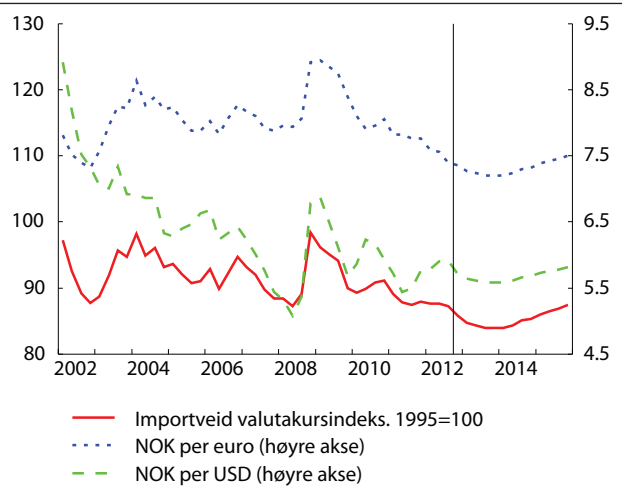
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Norges Bank setter styringsrenta, men det er markedsrentene som er viktige for utviklingen i realøkonomien. Tremåneders pengemarkedsrenta var i begynnelsen av desember 1,9 prosent, og forskjellen mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta var dermed 0,4 prosentpoeng etter at påslaget har ligget på dette nivået i høst. Pengemarkedsrenta ved inngangen til 2012 var 2,9 prosent og har falt gjennom inneværende år, spesielt i forbindelse med den overraskende reduksjonen i styringsrenta i mars i år. Gjennomsnittet for de første 11 månedene av 2012 er i underkant av 2,3 prosent. Dermed ser det ut til at pengemarkedsrenta for året som helhet blir lavere enn årgjennomsnittet for kriseåret 2009, men likevel ikke så lav som i 2004 da påslaget på styringsrenta var lavere enn nå.

Statsgjeldskrisen i mange land og de realøkonomiske ettervirkningene av finanskrisen er mye av bakgrunnen for det lave rentenivået i Norge. I euroområdet er pengemarkedsrenta nå nær null. Den store renteforskjellen, kombinert med høyere økonomisk vekst i Norge, har bidratt til å styrke krona mot euro. I begynnelsen av desember i år kostet en euro rundt 7,35 kroner, noe som innebærer at krona er om lag 10 prosent sterkere nå enn gjennomsnittskursen mot euro/ecu de siste 20 årene. Mye av styrkingen skyldes en svakere euro. Målt mot den importveide kronekursen er krona om lag 6 prosent sterkere enn før finanskrisen. Siden euroen har en vekt på om lag 1/3 i den importveide kronekursen, innebærer det likevel at krona også har styrket seg en god del mot andre valutaer de senere årene. Blant annet gjelder dette britiske pund som i første halvår av 2007 kostet nær 12 kroner, mot like i overkant av 9 kroner tidlig i desember i år. Den sterke krona svekker lønnsomheten og aktiviteten i norsk konkurranseutsatt næringsliv. Hvis ikke renta i Norge hadde vært så lav, ville krona trolig vært enda sterkere og dermed forsterket problemene for konkurranseutsatt næringsliv.

Både kronestyrkingen og lav internasjonal vekst er medvirkende til lav importert prisstigning. Norsk inflasjon, målt ved 12-månedersveksten i

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), har i mer enn 2 år vært minst ett prosentpoeng under inflasjonsmålet. I oktober i år var 12-månedersveksten på 1,1 prosent. Det lave rentenivået i Norge bidrar isolert sett til økt inflasjon både ved å begrense kronestyrtningen og ved å stimulere innenlandsk etterspørsel.

Lav rente bidrar også til relativt høye utlån fra norske banker og finansinstitusjoner. Publikums innenlandske bruttogjeld (K2) økte med 7 prosent i 3. kvartal i år i forhold til kvartalet før, sesongjustert og regnet som årlig rate. Dette er om lag på linje med veksten de siste 2 ½ årene. Før finanskrisen var veksten over 10 prosent. Det er i kommunene kredittveksten er høyest, med en kredittvekst på 8,7 prosent, men dette er likevel en nedgang fra tidligere år. I husholdningene er kredittveksten 8 prosent, mens i ikke-finansielle foretak er den på om lag 5,5 prosent.

Boligkjøp er den viktigste årsaken til at husholdningene tar opp lån. Lavere rente innebærer at husholdningene kan betjene høyere boliglån. Dette bidrar til å øke boligprisene. Med unntak av noen korte perioder har det vært en formidabel prisvekst på boliger over de siste 20 årene. Boligprisveksten og låneopptak i husholdningene kan virke gjensidig forsterkende. Økte priser øker panteverdien på boligene og muliggjør høyere lån. Ved å ta disse mulighetene i bruk kan husholdningene by mer og dermed presse boligprisene oppover. Høyere boligpriser og gjeldsbelastning vil kunne bidra til å forsterke framtidige negative konjunktursjokk. Tall fra både Statistisk sentralbyrå og eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk viser at det er høy vekst i boligprisene.

Den gjennomsnittlige utlånsrenta fra finansinstitusjoner på rammelån med sikkerhet i bolig er en god indikator for boliglånsrenta generelt, se boks 2.3 i Økonomiske Analyser 1/2012. Ved utgangen av 3. kvartal 2012 var denne renta på 3,7 prosent, 0,1 prosentpoeng lavere enn i kvartalet før. Innskuddsrenta

var ved utgangen av 3. kvartal på 2,3 prosent, identisk med utgangen av kvartalet før.

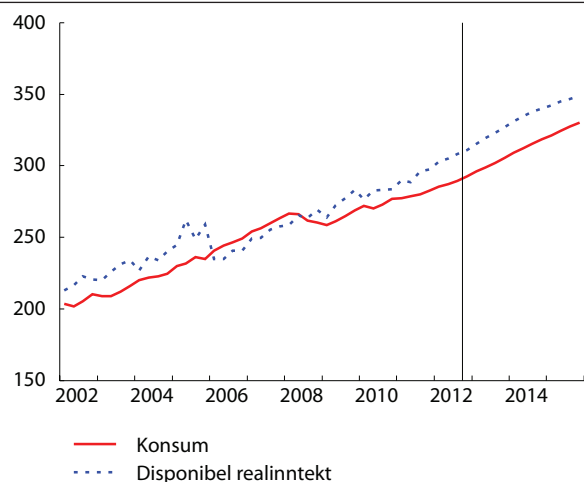
I prognosene legger vi til grunn at Norges Bank holder dagens styringsrente uendret fram til årsskiftet 2013/2014. Dette følger i stor grad av svak internasjonal utvikling og dermed lav utenlandsk rente. På årsbasis blir dermed styringsrenta enda lavere neste år enn i år. Både den sterke krona og lav inflasjon er grunner for å holde rentenivået lavt. Høy utlåns- og boligprisvekst og lav arbeidsledighet trekker i retning av økt rente. Vi tror derfor at styringsrenta vil bli økt gradvis i 2014 og 2015. Pengemarkedsrenta følger styringsrenta og kommer opp i 4 prosent i 4. kvartal 2015. Høy rentedifferanse mellom Norge og euroområdet bidrar til å holde krona sterk mot euro. Det bidrar til en sterk importveid kronekurs i hele prognoseperioden. Krona antas å styrke seg med i overkant av 3 prosent neste år, uavhengig av om vi måler mot euro eller med importveid valutakurs. Gjennom 2014 og 2015 svekkes krona med til sammen i overkant av 4 prosent. Svekkelsen skyldes både økt inflasjon i Norge i forhold til i utlandet og at oljeprisen antas å falle. Krona antas å ende på en kurs på 7,50 målt mot euro i slutten av 2015.

Renteforskjellen mellom rammelånsrenta med sikkerhet i bolig og pengemarkedsrenta var ved utgangen av 3. kvartal i år 1,7 prosentpoeng. Dette påslaget var i gjennomsnitt ett prosentpoeng lavere i perioden fra slike lån ble bredt lansert i 2006 og til utgangen av 2011. Vi antar at påslaget vil reduseres noe framover, men samtidig at det blir liggende høyere enn vi har vært vant til. Dette skyldes finansinstitusjonenes behov for å bygge opp egenkapital ved strengere regler for egenkapital. Rammelånsrenta antas å komme opp i overkant av 5 prosent i slutten av 2015 og påslaget på pengemarkedsrenta er da kommet ned i 1,2 prosentpoeng.

2.3. Konsumveksten tar seg opp

Sesongjusterte KNR-tall viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner økte med 0,8 prosent i 3. kvartal i år, om lag som i de to foregående kvartalene. Varekonsumet viste en beskjeden vekst på 0,2 prosent i 3. kvartal, mot 1,1 prosent i 2. kvartal. Det var særlig fall i konsumet av matvarer, drikkevarer og elektrisitet sammen med økt konsum av transportmidler, klær og sko som bidro til utviklingen. Tjenestekonsumet viste derimot en vekst på hele 1,0 prosent i 3. kvartal – et halvt prosentpoeng sterkere enn veksten i 2. kvartal – med særlig sterke bidrag fra konsum av fritids- og transporttjenester. Varekonsumindeksen for oktober viser en nedgang på 1,1 prosent fra måneden før. Antall førstegangsregistrerte personbiler gikk sesongjustert opp med kun 0,6 i oktober og falt med 2,4 prosent i november. Dette peker i retning av svak vekst fra 3. til 4. kvartal i år. På årsbasis venter vi nå en konsumvekst samlet sett på 3,3 prosent, knappe ett prosentpoeng høyere enn i 2011.

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

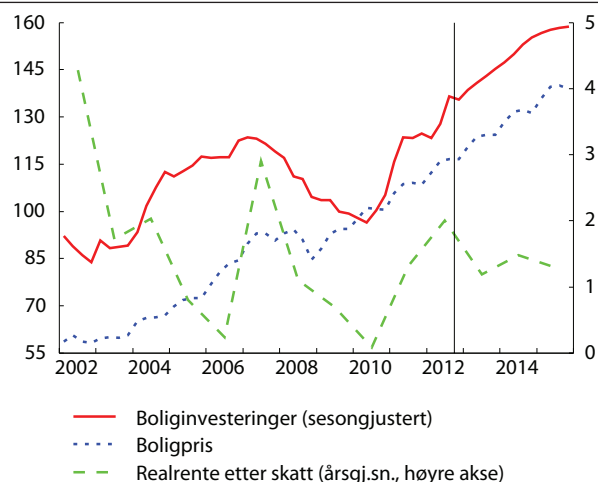

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktige faktorer for konsumutviklingen. Husholdningenes disponible realinntekter økte med 4,1 prosent i 2011. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til denne høye inntektsveksten ettersom det var god vekst i sysselsettingen og klar reallønnsvekst. Institusjonelt kvartalsvis nasjonalregnskap viser at disponibel realinntekt i årets 3. kvartal var 3,7 prosent høyere enn i samme periode i fjor. Den tilsvarende økningen i 1. og 2. kvartal i år var på hele 5,7 og 4,9 prosent. Bak denne utviklingen ligger en sterk vekst i både lønnsinntektene og i offentlige stønader, men også lav prisvekst. Vi venter nå at årsveksten i husholdningenes disponible realinntekter vil bli mellom 4,5 og 5 prosent hvert år i perioden 2012-2014. Deretter regner vi med at økende inflasjon og renter vil dempe realinntektsveksten i husholdningene og dermed også konsumet. En fortsatt vekst i boligprisene vil imidlertid øke boligformuen og virke stimulerende på husholdningenes konsum. Vi anslår nå den gjennomsnittlige konsumveksten til vel 4 prosent årlig i perioden 2013-2015. Dette er en noe svakere konsumutvikling enn under konjunkturoppgangen fra 2004 til 2007. I tillegg er befolkningsveksten nå høyere enn den gang, slik at per innbygger blir forskjellen i konsumvekst enda større.

Husholdningenes sparerate var nær 7,5 prosent i 2011. Dette er relativt høyt i et historisk perspektiv. I kjølvannet av finanskrisen kan den forsiktighetsmotiverte sparingen hos husholdningene ha økt som følge av usikkerhet omkring egen inntekt. Med den usikkerheten som fortsatt råder omkring internasjonal økonomi antar vi

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2010=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

at en slik spareatferd vil fortsette i prognoseperioden. Vi legger derfor til grunn at spareraten kan bli vel 8 prosent i år og øke til om lag 9 prosent i både 2013 og 2014, for så å reduseres til vel 8 prosent i 2015.

2.4. Boliginvesteringene øker ytterligere

Den markerte oppgangen i boliginvesteringene fortsatte i 3. kvartal med en enda sterkere vekst enn i kvartalet før. Etter en økning på 6,8 prosent i 3. kvartal, er boliginvesteringene nå mer enn 10 prosent høyere enn det tidligere rekordnivået fra før finanskrisen.

Byggearealstatistikken, som er en hovedindikator for beregningen av boliginvesteringene, viser en klar økning i de to siste kvartalene. Hittil i år er det igangsatt vel 22 000 nye boliger, hvorav over 8 000 i 3. kvartal. De siste månedstallene for oktober viser derimot en klart lavere igangsetting enn i månedene før. Vi tror imidlertid ikke det representerer noen avmatning i tendensen til økte boliginvesteringer. Selv med en beskjeden vekst i antall igangsatte nye boliger for årets to siste måneder vil nivået komme klart over 30 000 boliger for i år, mot om lag 28 000 i 2011.

Forholdet mellom boligpris og byggekostnader er viktig for utviklingen i boliginvesteringene. I vår modell drives realboligprisene av husholdningenes realinntekter, rentenivået og størrelsen på boligkapitalen. Utsiktene framover for disse faktorene peker samlet sett i retning av videre vekst i boliginvesteringene. Vi ser for oss at veksten i investeringene blir 8 prosent i år og litt høyere neste år, før veksten avtar noe i 2014 og 2015.

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totalt	-6,4	6,3	4,0	4,1	2,7	4,1	4,7	5,0	4,7	2,8
Eksklusiv aksjeutbytte	4,2	5,0	3,1	4,0	2,3	4,1	4,7	5,0	4,5	2,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.1. Myk landing i boligmarkedet

Utviklingen i det norske boligmarkedet har lenge fått stor oppmerksomhet. Mange mener at norske boligpriser har kommet opp på et nivå eller nærmer seg et nivå hvor vi må regne med at boligprisene vil falle kraftig. I mange land har boligprisene falt mye både nominelt og reelt i etterkant av finanskrisen. I Norge varte nedgangen bare i to kvartaler fra slutten av 2008 og inn i 2009. Boligprisene har deretter økt mye.

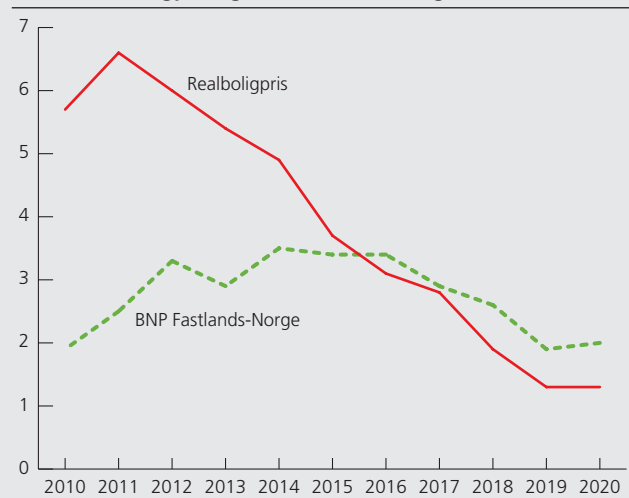
Våre prognoser for norsk økonomi fram til 2015 viser en årlig vekst i nominelle boligpriser på 6-7 prosent. Realprisveksten som framkommer ved å deflatere brukt-boligprisindeksen med KPI, er rimeligvis noe mindre. Figuren viser realveksten i boligprisene og veksten i BNP Fastlands-Norge fra 2010 til 2020 ifølge modellberegninger på KVARTS. Her framgår det at realprisveksten er beregnet til å falle framover. I 2015 er den knapt 4 prosent mot 6 prosent i inneværende år. Etter 2015 forventes realprisveksten å avta ytterligere ned mot vel 1 prosent på slutten av dette tiåret.

Veksten for BNP Fastlands-Norge forventes å bli lavere etter 2016. 2017/2018 anslås å bli toppårene i en kommende høykonjunktur. Den internasjonale veksten er antatt å ville nå en topp i 2016/2017, mens det gjennomgående kan bli en moderat vekst i petroleumsinvesteringene i årene etter 2015. Vi har antatt en pengemarkedsrente på 4 prosent nominelt fra 2016 og et høyere rentenivå enn i dag vil bidra til lavere vekst i økonomien. Finanspolitikken antas å gi om lag de samme impulsene etter 2015 som vi har lagt til grunn fram til og med 2015.

Den nåværende oppgangen i norsk økonomi drives i noen grad av veksten i boliginvesteringene. Det vil øke

boligkapitalen og tilbudet av boliger og virke dempende på prisveksten på boliger. Høyere renter vil på den annen side dempe veksten i etterspørselen etter boliger. Også en mer dempet vekst i økonomien som helhet bidrar til dette. Slik sett ser vi altså for oss en «myk landing» i boligmarkedet. Den høye realprisveksten på boliger som vi har observert og som fortsetter ennå noen år, vil gradvis dempes og nærme seg realveksten i fastlandsøkonomien. Utsiktene til en myk landing i boligmarkedet følger av at vi har forutsatt moderate konjunkturbevegelser uten store og brå endringer i renter, boligbeskatning eller andre kraftige konjunkturimpulser mot norsk økonomi.

Vekst i realboligpris og BNP Fastlands-Norge. Prosent

Dette fordi rentenivået etter hvert øker og veksten i realinntektene avtar.

Boligprisene har steget markert de siste tre årene. Ifølge SSBs boligprisindeks økte boligprisene i 3. kvartal med 0,6 prosent, noe som innebærer en vekst på 7 prosent sammenlignet med samme kvartal året før. Så langt i år har verken økt boligbygging eller økt krav til egenkapital ført til noen demping av boligprisveksten. Ifølge eiendomsmeglerbransjens boligprisstatistikk økte boligprisene sesongjustert i oktober og november med henholdsvis 0,8 og 0,4 prosent. På bakgrunn av utviklingen i boligbyggingen, husholdningenes inntekter og renter, samt befolkningsvekst, anslår vi at boligprisveksten vil bli 6-7 prosent årlig i prognoseperioden. I boks 2.1 har vi laget anslag for boligprisene helt fram til 2020.

2.5. Høy investeringsaktivitet i petroleumsnæringen

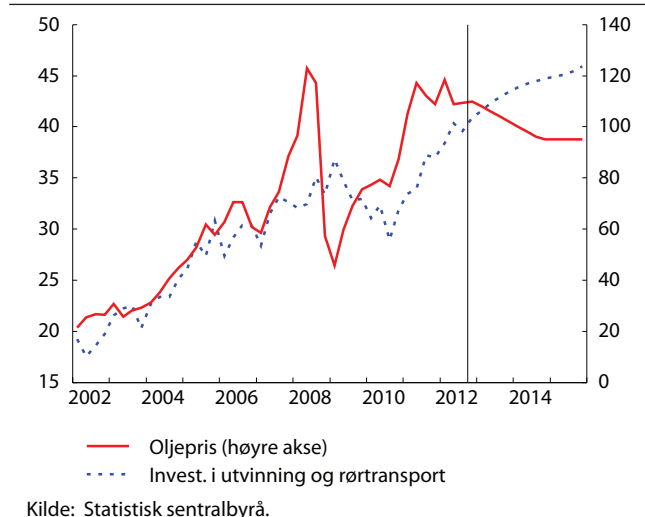
Lav aktivitet innen boring bidro til å trekke ned de sesongjusterte investeringene i 3. kvartal i år. Det er normalt store svingninger fra kvartal til kvartal i petroleumsinvesteringene og tallene revideres ofte i etterkant. Til tross for nedgangen i 3. kvartal er det ingen tegn til retningsendring i petroleumsinvesteringene.

Både næringen selv og leverandørene melder om høy aktivitet og forventninger om videre vekst.

Tidligere på 2000-tallet var aktiviteten innen boring større enn investeringer i plattformer. Denne trenden har nå blitt brutt. Leteboringen vil trolig holde seg rundt dagens nivå, mens produksjonsboringen ventelig vil fortsette å stige framover. Investeringene i plattformer inkluderer både nye felt og oppgradering av eldre felt. Her vil veksten bli stor i årene framover. Levetiden til de første norske olje- og gassfeltene har økt i forhold til det man la til grunn da de ble bygget ut, og behovet for oppgraderinger har økt i takt med forlenget levetid. Ny teknologi og økte oljepriser har også gjort det lønnsomt å gjenåpne tidligere stengte felt, blant andre Yme. I tillegg har flere mindre funn i nærheten av eldre felt bidratt til å øke investeringsaktiviteten.

Flere feltutbygginger på norsk sokkel har opplevd kostnadsoverskridelser, som nasjonalregnskapet i stor grad vil tolke som volumøkninger. Dette er også en viktig årsak til de høye plattforminvesteringene i inneværende og forrige år.

Vi venter at den solide investeringsveksten i 2011 og 2012 dempes, men at det fortsatt blir en markert vekst

Figur 2.7. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal**

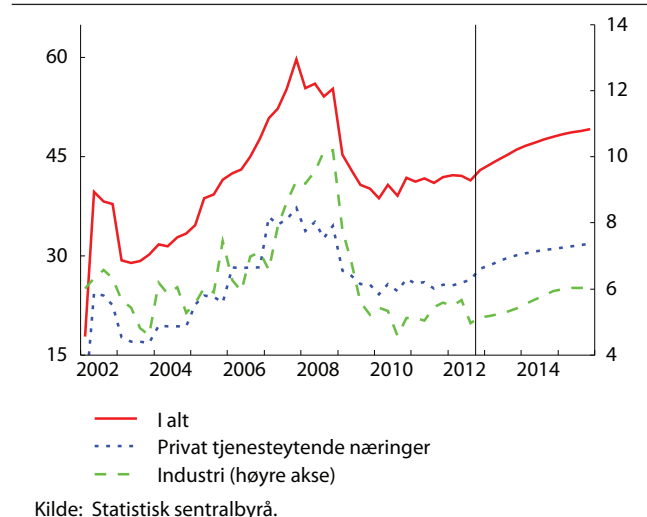
de to neste årene før veksten flater ut i 2015. De nye feltene som ble funnet i 2011 ventes å ha beskjeden effekt på plattforminvesteringene i vår prognoseperiode, men indikerer at investeringsnivået litt lengre fram i tid vil holde seg bedre oppe enn tidligere antatt.

Oljeprisen har holdt seg høy de to siste årene med priser over 100 dollar fatet. Forventningene i markedet er at oljeprisen vil holde seg høy, men falle noe. Vi antar en gradvis nedgang i spotprisen på olje til 95 dollar fatet i løpet av 2014. Høy lønnsomhet sammen med flere funn bidrar til optimisme og trekker aktiviteten opp. Spesielt fører nye funn til at leteaktiviteten opprettholdes. Hurtigutbygginger, der mindre funn knyttes opp mot eksisterende felt, har blitt stimulert av ny teknologi. Slike utbygginger skjer betydelig raskere enn tradisjonelle utbygginger og har redusert tiden fra funn til feltutbygging. Dermed får endring i leteaktiviteten tydeligere utslag i feltutbyggingen.

Det var en klar nedgang i oljeproduksjonen i 3. kvartal i år som bidro til å trekke samlet petroleumsproduksjon ned. Produksjonen var om lag på nivå med samme kvartal i både 2010 og 2011, men godt under produksjonen i tidligere år. En reduksjon i omfanget av vedlikeholdsstans vil kunne åpne for økt utvinning av både olje og gass neste år. I tråd med Oljedirektoratets prognoser har vi lagt til grunn svakt økende utvinning de nærmeste årene. Med svakt økende produksjon vil verdiskapningen, målt i faste priser, utvikle seg beskjedent. I de siste åtte årene har næringens bruk av produktinnsats økt som andel av produksjonen. Enhetskostnadene har dermed økt klart. Dette er en trend vi venter vil fortsette i årene framover.

2.6. Svak oppgang i næringsinvesteringene

Finanskrisen bidro til at investeringene i fastlandsnæringene gjennom 2009 og inn i 2010 falt med hele 30 prosent. Etter en tendens til oppgang gjennom resten av 2010 har investeringsnivået vært nær uforandret og med en viss nedgang i 3. kvartal i år.

Figur 2.8. **Investeringer i Fastlands-næringene. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal**

I 3. kvartal var utviklingen klart svakest innen industri og bergverk. Nedgangen var bredt basert og svake markedsutsikter i mange av de kapitalintensive næringene og et strammere kredittmarked er mye av forklaringen. Det var imidlertid en solid investeringsøkning i verftsindustrien og i trelast- og trevareindustrien.

Investeringene i jordbruk og skogbruk har de siste to årene tilsvar nesten halvparten av industriinvesteringene. Her er svingningene mindre fordi svake internasjonale konjunkturer i liten grad påvirker lønnsomheten i jordbruket. Til tross for dette viser de siste KNR-tallene at investeringene avtok klart gjennom 2012 og spesielt mye i 2. og 3. kvartal.

Tjenestenæringenes investeringer har i grove trekk hatt det samme forløpet som industriinvesteringene. Utleie av næringsbygg, som er den klart største av tjenestenæringene, opplevde kraftig nedgang etter finanskrisen. Investeringene i næringsbygg ble halvert på kort tid. Deretter har det vært stor variasjon i disse investeringene, men en bedring i markedsutsiktene kan være årsaken til at det er registrert en oppgang så langt i 2012 og klarest i 3. kvartal. Investeringsnivået er likevel 30-40 prosent lavere enn før finanskrisen.

Investeringene i samferdsel har økt etter finanskrisen. Dette henger blant annet sammen med oppgraderinger av de største flyplassene i Norge. Etter en svak nedgang gjennom 2011 og inn i 2012 har det vært høy vekst i resten av året. I 3. kvartal økte investeringene i næringen med 14 prosent. Også blant virksomheter innen informasjonsteknologi har investeringsaktiviteten vært høy, med kun et beskjedent fall i 2009 og om lag uendrete investeringer i tiden deretter.

Store utbyggingsprosjekter har og ventes fortsatt å ha stor innvirkning på investeringene i kraftforsyning. Det foregår nå en storstilt oppgradering av elektrisitetsnettet i hele landet. Gjennom de tre siste årene har disse investeringene økt med over 50 prosent og de økte

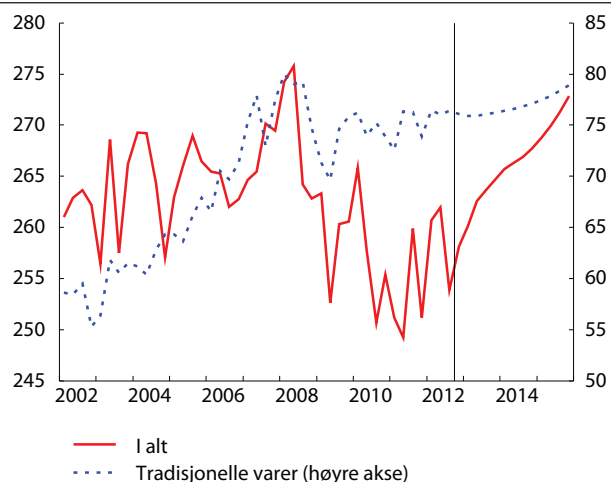
Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2011-2015. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regn- skap 2011*	Prognoser									
		2012			2013			2014		2015	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	2,5	3,3	3 1/2	3,7	4,2	4 1/4	4,0	4,4	3 3/4	3,8	3 1/4
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	1,9	1 3/4	1,9	2,0	2 1/4	2,1	2,5	..	2,6	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	7,6	6,4	..	7,7	7,3	..	5,8	5,7	..	3,7	..
Utvinning og rørtransport ¹	14,1	11,7	14	15,0	7,8	9	7,0	4,2	4	1,8	3
Fastlands-Norge	8,5	2,8	4	5,2	7,5	6 3/4	5,5	6,0	..	4,1	..
Næringer	3,5	1,2	..	4,9	7,2	..	5,1	5,4	..	3,0	..
Bolig	21,9	8,0	..	9,0	10,0	..	8,0	6,8	..	4,3	..
Offentlig forvaltning	2,2	-1,3	..	0,5	4,3	..	2,8	6,1	..	6,0	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	3,3	2,8	3	3,5	4,2	4 1/4	3,8	4,2	4	3,5	3 3/4
Lagerending ³	0,1	0,4	0,0	0,0	..	0,0	..
Eksport	-1,8	1,9	..	1,6	2,3	..	1,4	1,2	..	1,5	..
Råolje og naturgass	-6,2	1,3	..	1,0	3,7	..	-0,1	0,4	..	-0,2	..
Tradisjonelle varer ⁴	0,0	1,7	1	1,3	0,0	1	2,2	0,8	..	1,8	..
Import	3,8	4,0	1 1/2	4,2	6,4	5 1/4	5,4	4,6	..	3,9	..
Tradisjonelle varer	3,6	2,3	..	4,4	6,1	..	5,6	5,1	..	4,3	..
Bruttonasjonalprodukt	1,2	3,1	3 1/4	3,1	2,8	2 1/2	2,5	2,8	2 1/4	2,4	2 1/4
Fastlands-Norge	2,5	3,3	3 3/4	3,7	2,9	3	2,9	3,5	2 3/4	3,4	2 3/4
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	1,3	2,2	2 1/4	2,1	1,9	1 3/4	1,3	1,4	1 1/4	1,5	1 1/4
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,3	3,1	3	3,1	3,2	3	3,2	3,3	3	3,3	3
Priser og lønninger											
Årslønn	4,2	4,3	4	4,1	3,9	4 1/4	4,0	4,2	4 1/2	4,7	4 1/2
Konsumprisindeksen (KPI)	1,2	0,8	3/4	0,8	1,4	2	1,9	1,3	2	2,1	2 1/4
KPI-JAE ⁵	0,9	1,2	1 1/4	1,3	1,0	1 1/2	1,7	1,3	2	2,1	2 1/4
Eksportpris tradisjonelle varer	5,7	-2,1	..	-0,9	-2,0	..	0,6	1,7	..	2,9	..
Importpris tradisjonelle varer	4,2	0,0	..	0,4	-3,1	..	1,2	0,8	..	2,7	..
Boligpris	8,0	6,8	6,8	6,2	..	5,9	..
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	374,0	401,1	..	381,3	343,6	..	340,8	288,5	..	260,0	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,6	13,7	..	13,3	11,4	..	11,4	9,3	..	8,0	..
MEMO:											
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,3	8,3	..	8,8	8,9	..	8,5	9,1	..	8,3	..
Pengemarkedsrente (nivå)	2,9	2,2	2,3	2,2	1,9	2,0	2,0	2,5	2,7	3,6	3,3
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,6	3,8	3,6	3,8	..	4,8	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	621	651	..	637,0	589	..	625,0	548	..	548	..
Eksportmarkedsindikator	5,2	1,6	2,2	4,1	..	5,4	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-2,4	-1,2	-1,3	-1,2	-3,2	-1,4	0,5	0,5	-0,6	2,4	0,3

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerending i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fr Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

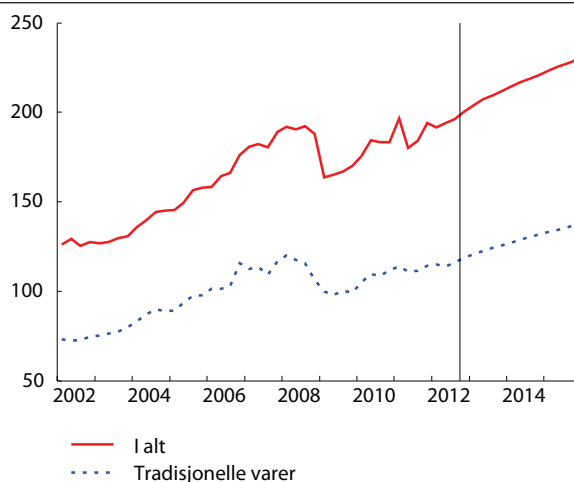
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2012-2013), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2012 (NB).

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ytterligere i 3. kvartal. Sammen med flere nye kraftutbygginger, både innen vann- og vindkraft, bidrar dette til høy vekst i investeringene framover.

Det kan bli en god stund til det høye investeringsnivået fra årene midt på 2000-tallet kommer tilbake i industrien. Den gang førte god produktivitetsutvikling og gunstige priser til at lønnsomheten var uvanlig høy, og dette bidro nok til å løfte investeringsnivået i industrien i siste høykonjunktur. I tillegg var de samlede industriinvesteringene klart påvirket av utbyggingsprosjektet på Mongstad som ble ferdigstilt omtrent samtidig med finanskrisen.

Ledig kapasitet i store deler av industrien og beskjeden lønnsomhet i mange industribedrifter ventes å bidra til svak utvikling i investeringene det kommende året. I takt med bedre markedsutsikter vil både lønnsomheten og produksjonen ta seg opp. Vi forventer at dette bidrar til å trekke opp investeringene i både industri og tjenesteyting. Det er store forskjeller i utviklingen innad i industrien. Næringsmiddelindustrien har gjennomført store samlokaliseringssprosjekter de seneste årene. Derfor er det da også denne næringen som har stått for de største investeringene de siste årene og bidratt til å holde industriinvesteringene oppe. Denne utviklingen venter vi ikke vil vedvare.

Høy aktivitet i petroleumsvirksomheten bidrar til å presse kapasitetsgrensene i verkstedsindustrien. Videre produksjonsvekst i verksteds- og verftsindustrien krever trolig økt kapasitet. Det er derfor potensial for investeringsvekst i disse næringene de nærmeste årene. Tradisjonelt har investeringene vært store i de råvareproduserende næringene. Her avtok investeringene klart i takt med fallende priser i 2008. Også her var kapasitetsoppgangen stor før finanskrisen, noe som legger en demper på investeringsutsiktene. Flere fabrikker har blitt nedlagt de siste årene, både innen produksjon av papir og papirvarer og av metaller. Når internasjonale råvarepriser tar seg opp og aktiviteten igjen stiger mot

slutten av vår prognoseperiode, ventes investeringene i disse næringene å øke.

2.7. Mot lavere overskudd på driftsbalansen

Handelen med utlandet har de siste par årene vært preget av en betydelig svakere volumutvikling i eksporten enn importen. Den internasjonale lavkonjunktoren har dempet etterspørselen etter norske eksportprodukter. Kostnadsutviklingen i Norge og en sterk krone har svekket norske eksportbedrifters konkurranseevne. Høy vekst i innenlandsk etterspørsel i Norge har stimulert importen. Den internasjonale lavkonjunktoren og stigende kronekurs har bidratt til lave importpriser. Handelsoverskuddet målt i faste priser ble redusert litt i 2010 og 2011, men bytteforholdsgevinster har sørget for økning i overskuddet målt i løpende priser. Spesielt har olje- og gassprisene vært avgjørende for bedringen i bytteforholdet.

Veksten i så vel eksporten som eksportprisene synes å være avtakende gjennom siste halvår. Ifølge sesongjusterte KNR-tall for 3. kvartal i år økte tradisjonell vareeksport med 0,5 prosent, etter en tilsvarende nedgang i 2. kvartal. Eksporten av maskiner og utstyr, oppdrettsfisk, elektrisk utstyr, gummi- og plastprodukter samt farmasøytiske produkter har økt i flere kvartaler på rad, mens eksporten av metaller, kjemiske produkter og autodiesel har falt i flere kvartaler på rad. I hele 2012 ventes tradisjonell eksport å vokse med mindre enn 2 prosent. Eksporten av råolje og naturgass falt i 3. kvartal i år. Oljeeksporten fortsatte en produksjonsbasert trendmessig nedgang, mens gassproduksjonen ble midlertidig redusert av periodisk vedlikeholdsarbeid. Eksporten av tjenester har falt litt i tre kvartaler på rad, men nivået er fortsatt godt over gjennomsnittet i 2011. Vi regner med at årsveksten i 2012 blir høyere enn for tradisjonell eksport.

Prisene på tradisjonelle eksportvarer har samlet sett falt i over et års tid – i 2012 med opp til et par prosent i kvartalet. Særlig har eksportprisene på fisk og

fiskeprodukter, treforedlingsprodukter, metaller, noen industriprodukter, gummi- og plastprodukter, samt elektrisitet utviklet seg svakt. På årsbasis ligger det an til en prisnedgang på vel 2 prosent i 2012. Oljeprisen holder seg høyere enn det fundamentale forhold tilsier, og er sterkt påvirket av den politiske situasjonen i viktige produksjonsland. Eksportprisene på råolje og naturgass steg litt i 3. kvartal, etter et større oljeprisfall i 2. kvartal. Uten store endringer i 4. kvartal vil prisveksten bli på nesten 5 prosent i 2012, som er mye lavere enn i de to foregående årene.

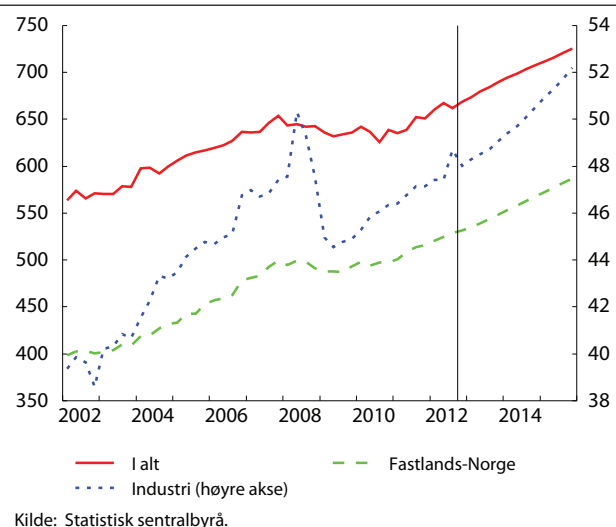
Importvolumet fortsetter å øke mens prisutviklingen har vært omtrent flat i ett og et halvt år. Tradisjonell vareimport vokste med 1,9 prosent i 3. kvartal i år, etter en mindre nedgang i kvartalet før. For hele 2012 venter vi en vekst på over 2 prosent. Importprisveksten for tradisjonelle varer har ifølge KNR fluktuert rundt null de seneste seks kvartaler, og dette gir bare små endringer i importprisnivået i 2012 sammenliknet med 2011.

Den svake eksportutviklingen gjennom året har bidratt til å redusere handelsoverskuddet, som har falt med nesten 18 prosent fra et rekordhøyt nivå i 1. kvartal til 3. kvartal i år. Men dersom vi sammenlikner januar-oktober i år med samme periode i fjor ligger handelsoverskuddet nesten 13 prosent høyere i verdi. Bare i oktober måned i år var handelsoverskuddet nesten 16 prosent høyere enn i oktober i fjor. Høyere olje- og gasspriser i 2012 forklarer mye av dette. Det ligger an til at handelsoverskuddet i år kan bli det høyeste siden rekordåret 2008.

For årene 2013-2015 anslår vi at prisene på tradisjonelle eksportvarer utvikler seg mye svakere enn i 2010-2011, samt at prisene på olje og gass faller. I prognoseperioden vil kostnadsutviklingen i Norge svekke konkurranseevnen for produsenter av tradisjonelle eksportvarer. Det vil bidra til et fortsatt tap av markedsandeler. Tjenesteeksporten er mer konkurransedyktig og ventes å vise bedre vekst. Vedvarende innenlandsk konjunkturoppgang gir økende etterspørsel og vil stimulere veksten i importen. Holder vi olje- og gassprisene utenfor, venter vi at importprisene grovt sett utvikler seg som eksportprisene målt i norske kroner, med nedgang neste år og tiltakende prisvekst i 2014 og 2015.

Svakere vekst i eksporten enn importen og svekket bytteforhold overfor utlandet – inkludert reduserte olje- og gasspriser – er faktorer som bidrar til redusert overskudd i utenriksøkonomien de nærmeste årene. Handelsoverskuddet ventes å bli redusert fra om lag 380 milliarder kroner i 2012 til om lag 220 milliarder kroner i 2015. De årlige overskuddene på rente- og stønadsbalansen mot utlandet anslås å ligge mellom 20 og 40 milliarder kroner i prognoseperioden. Forventede overskudd på driftsbalansen målt som andel av BNP vil med dette falle fra nesten 14 prosent i 2012 til i underkant av 8 prosent i 2015.

Figur 2.11. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2010-kr, kvartal**

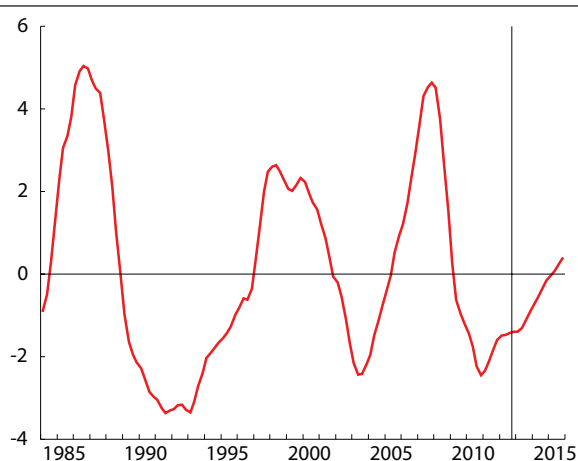
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.8. Konjunkturoppgang

BNP Fastlands-Norge økte i 3. kvartal i år med 2,7 prosent regnet som årlig rate, og med 3,6 prosent hvis man trekker ut produksjonen i kraftforsyning. Nye og reviderte sesongjusterte KNR-tall viser et litt annet BNP-forløp enn tidligere. Konjunkturomslaget, definert ved at veksten kommer over trendveksten, ser ut til å ha blitt flyttet ett kvartal tilbake i tid slik at konjunkturbunnen nå tidfestes til 4. kvartal 2010. Den inneværende konjunkturoppgangen har dermed vart i syv kvartaler. BNP Fastlands-Norge har i denne perioden vokst med i gjennomsnitt 3,5 prosent regnet som årlig rate, mens trendveksten er på vel 2,5 prosent. Den inneværende konjunkturoppgangen kom etter fem kvartaler med en gjennomsnittlig vekst på bare 1,1 prosent, også regnet som årlig rate. Før dette bidro finanskrisen til at BNP Fastlands-Norge i løpet av fem kvartaler falt med 2,4 prosent.

I den inneværende konjunkturoppgangen har det vært klar vekst i alle hovednæringene, men med betydelige forskjeller i styrken. Produksjonsveksten i offentlig forvaltning har i denne perioden ligget i underkant av trendveksten for BNP Fastlands-Norge, mens utviklingen i den markedsrettede delen av økonomien har ligget klart høyere. Den sterkeste veksten finner vi i annen vareproduksjon enn industri. Både bygg og anlegg, fiske, fangst og akvakultur og kraftforsyning har vokst kraftig. KNR-tallene for 3. kvartal i år viser imidlertid nedgang for alle disse tre næringene. Vi tror ikke at dette innebærer noe trendskifte, men at det mer kan betraktes som tilfeldige svingninger. Kraftforsyningen vil riktignok på kort sikt trolig fortsette å gå ned ettersom det har vært unormalt mye tilsig i en periode. Dette har ført til unormalt høy produksjon i årets tre første kvartaler, om enn med nedgang i 3. kvartal. Men også i denne næringen kan en imidlertid regne med en underliggende vekst som vil manifestere seg som økt produksjon i et litt lengre tidsperspektiv, ikke minst som følge av økt kapasitet.

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I industri og bergverk ble det registrert en meget kraftig produksjonsøkning i 3. kvartal, med en vekst fra kvartalet før på hele 2,7 prosent eller i overkant av 11 prosent regnet som årlig rate. Til og med 2. kvartal utviklet industrien seg klart svakere enn trenden, med nedgang i stort sett alle industrigrupper utenom næringsmidler og de mest oljerelaterte næringene. Oljerelaterte industrinæringer er å finne i produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner og verftsindustri og annen transportmiddelindustri. Disse har økt kraftig gjennom oppgangen og meget kraftig i 3. kvartal. I dette kvartalet var det også vekst i kjemisk og grafisk industri, en utvikling vi ikke forventer vil fortsette.

I markedsrettet tjenesteyting har produksjonsveksten i konjunkturoppgangen vært knappe ett prosentpoeng over trendveksten i fastlandsøkonomien, så også i 3. kvartal. Teknisk konsulentvirksomhet – revisjon m.v. og forretningsmessige tjenester spesielt, men også varehandel og transport, har vokst mye hele tiden. Også i overnattings- og serveringsvirksomhet har veksten vært relativt høy gjennom oppgangen, men dette må ses på bakgrunn av den sterke nedgangen i kjølvannet av finanskrisen og aktivitetsnivået var i 3. kvartal 2012 fremdeles 2,5 prosent under nivået i 2. kvartal 2008. I post- og distribusjonsvirksomhet begynte en nedgang av mer strukturell karakter samtidig med at den generelle konjunkturutviklingen tok seg opp, og nedgangen var meget kraftig i 3. kvartal. Øvrige deler av markedsrettet tjenesteyting har vokst, men gjennomgående i underkant av trendveksten.

Selv om tallene justeres for normale sesongvariasjoner har det i de siste årene vært relativt store svingninger i olje- og gassproduksjonen. I 3. kvartal gikk bruttoproduktet i utvinningsnæringen ned med hele 7,7 prosent etter å ha økt med til sammen vel 5 prosent gjennom de to foregående kvartalene. Også i utenriks sjøfart var det en viss nedgang etter at denne aktiviteten

stort sett har økt tidligere i den norske oppgangsfasen. Tjenester tilknyttet utvinning – som er definert utenfor fastlandsøkonomien – viste imidlertid også i 3. kvartal en klar aktivitetsvekst slik de har gjort i lang tid. Til tross for dette gikk BNP totalt ned med hele 0,8 prosent i 3. kvartal.

Den direkte betydningen av utviklingen i utenriks sjøfart for norsk økonomi er beskjeden, men innen tjenester tilknyttet utvinning er det aktiviteter med stor betydning. Vi legger til grunn at denne aktiviteten vil øke noe i tiden framover, men klart mindre enn det vi har sett i de siste ti årene hvor den årlige veksten har ligget på nærmere 15 prosent. Petroleumsproduksjonen ventes å øke en del i 2013, men deretter endres den lite. Beskjeden vekst i utenriks sjøfart framover bidrar til at BNP-utviklingen totalt antas å bli litt svakere enn for Fastlands-Norge i 2013 og deretter klart svakere.

Våre beregninger viser en fortsatt norsk konjunkturoppgang framover. Det er imidlertid ingen sterk oppgang, og først rundt årsskiftet 2014/2015 regner vi med at kapasitetsutnyttelsen for hele økonomien sett under ett kan sies å være normal. Det vil imidlertid fortsatt være store forskjeller mellom næringene. Innenfor vår prognosehorisont legger vi til grunn at etterspørselen fra petroleumsvirksomheten vil fortsette å vokse klart, om enn mer moderat enn det vi har sett i det siste. Dette bidrar til at veksten og graden av kapasitetsutnyttelse i store deler av leverandørindustrien vil fortsette å være høy.

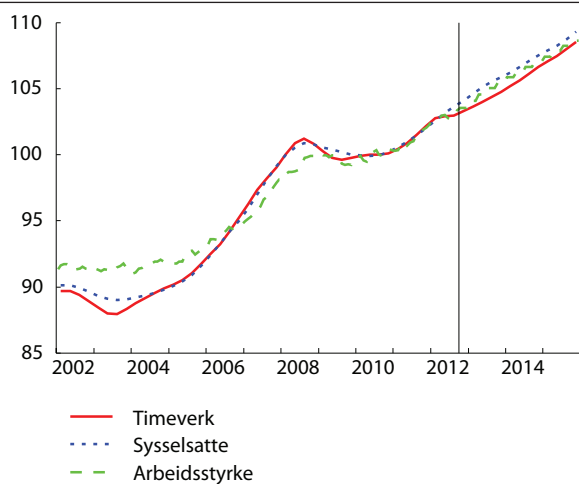
Til tross for at investeringsveksten i fastlandsnæringene ventes å øke ganske beskjedent i forhold til i en mer normal konjunkturoppgang, vil den likevel sammen med økte investeringer i offentlig forvaltning og økt boligbygging gi markerte impulser mot bygge- og anleggsnæringen. Fortsatt høy vekst i husholdningenes konsum vil bidra til at produksjonsveksten i skjermede konsumrelaterte næringer tar seg opp. Gjennom leveranser av produktinnsats vil konjunkturoppgangen bidra til vekst i tjenesteytende næringer rettet mot andre bedrifter.

Vi legger til grunn at oppdrettsnæringen vil fortsette å vokse klart. I andre tradisjonelle eksportnæringer regner vi med en relativt svak utvikling selv om veksten i verdensøkonomien etter hvert tar seg noe opp og med det bidrar til en viss vekst i en del av disse næringene. Vi anslår at utviklingen i kraftforsyningen vil bidra til å trekke ned veksten i BNP Fastlands-Norge til i underkant av 3 prosent i 2013. I 2014 og 2015 venter vi at veksten blir noe høyere.

2.9. Stabil ledighet og høy sysselsettingsvekst

Sysselsettingen viser en positiv og jevn vekst så langt i år. Økningen i de tre første kvartaler er på hele 36 000 personer. Det er imidlertid også sterk befolkningsvekst, og som andel av befolkningen er

Figur 2.13. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser, 2010=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sysselsettingsveksten 0,5 prosentpoeng fra 4. kvartal i fjor. I følge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) økte sysselsettingen fra perioden mai-juli til august-oktober i år i gjennomsnitt med 17 000 personer.

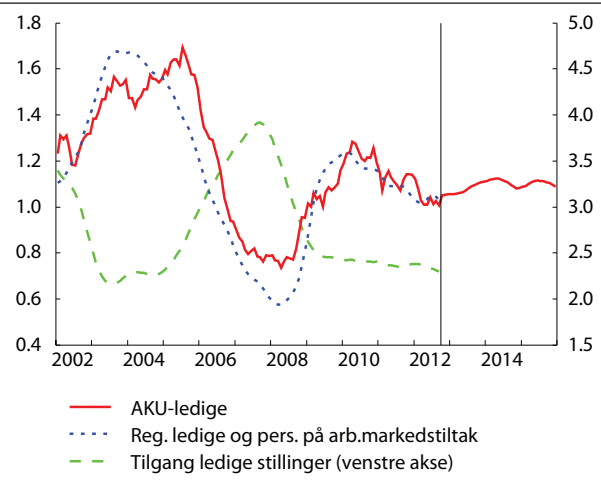
Oppgangen i sysselsettingen kommer først og fremst i bygge- og anleggsnæringen, utvinning av olje og naturgass samt annen markedsrettet tjenesteproduksjon. Industrisysselsettingen er om lag på samme sesongjusterte nivå som ved inngangen til året, men det er store forskjeller i sysselsettingsveksten mellom industrinæringene. Så langt i år har sysselsettingen innen produksjon av papir og papirvarer falt med vel 27 prosent og med vel 10 prosent innen produksjon av kjemiske råvarer. På den annen side økte sysselsettingen innen verftsindustri og annen transportmiddelindustri med 5 prosent. Det var også en klar vekst i næringsmiddelindustrien.

Det relativt positive bildet av arbeidsmarkedet gjenspeiler seg også i at ledigheten målt ved AKU har falt jevnt etter en topp på 3,6 prosent i 4. kvartal 2010. Så langt i år har ledigheten falt fra 3,2 prosent i 1. kvartal til 3,0 prosent for perioden august-oktober. I hele fjor var ledigheten nær årsgjennomsnittet på 3,3 prosent. For 2012 anslår vi AKU-ledigheten til 3,1 prosent av arbeidsstyrken.

Tall for registrert ledighet fra Arbeids- og velferdsetaten viser også en stabil utvikling i ledigheten fram til november i år. Den registrerte ledigheten inklusive ledige på tiltak er om lag på samme nivå som AKU-ledigheten og lik 3,0 prosent. Ser vi på antall registrerte ledige er denne raten også stabil og er 2,3 prosent i november.

Det er litt færre ledige stillinger i november sammenlignet både med oktober og med samme måned i fjor, men tilgangen på ledige stillinger sett over det siste året er relativt stabil. SSBs statistikk over ledige stillinger viser at antallet ledige stillinger er lavere i 2. og 3. kvartal i år

Figur 2.14. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

enn i de samme kvartalene i fjor. Dette kan bety at vi vil se en noe lavere sysselsettingsvekst framover.

Arbeids- og velferdsetaten definerer arbeidsledige som har vært uten jobb i 26 uker eller mer som langtidsledige. Det har gjennomgående vist seg vanskelig å få langtidsledige tilbake i jobb, og en endring i antall langtidsledige er derfor en selvstendig indikator for presset i arbeidsmarkedet. I november var det en reduksjon i antallet langtidsledige.

Arbeidsstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) fra AKU har variert noe gjennom året og falt i juni og juli. Yrkesaktiviteten (arbeidsstyrken i prosent av befolkningen) fra AKU har derimot vært stabil gjennom året, men er fortsatt på et lavere nivå enn før finanskrisen. I september var denne andelen 71,6 prosent, mens den var noe lavere i juni, juli og august. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av demografiske forhold som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning, men også av endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper. Yrkesaktiviteten er imidlertid ganske stabil for alle aldersgrupper.

Framover vil høy etterspørsel fra oljevirkosomhet og vekst i innenlandsk etterspørsel bidra til fortsatt sysselsettingsvekst både i verfts- og transportmiddelindustrien og næringsmiddelindustrien. Svekket kostnadmessig konkurransevne bidrar til en negativ utvikling for mange av de øvrige industrinæringene. Samlet sett ventes industrisysselsettingen å gå svakt ned i tiden framover. Bygge- og anleggsvirkosomheten, samt markedsrettet tjenesteproduksjon, drives av innenlandsk etterspørsel og har derfor gode sysselsettingsutsikter i prognoseperioden. Den siste utviklingen i antall ledige stillinger demper dette inntrykket noe. Samlet anslår vi at sysselsettingsveksten blir lavere i prognoseperioden enn i inneværende år.

Norske og internasjonale forhold tilsier en betydelig vekst i arbeidsinnvandringen framover. Høy

Boks 2.2. Todelingen i industrien er tydelig i lønnsandelene

I Norge er det tradisjon for at industriens konkurranseevne bestemmer rammene for lønnsoppgjørene. Industriens konkurranseevne avhenger av både produktpris- og produktivitetsutviklingen samt en rekke kostnader, deriblant lønns-, kapital-, energi- og transportkostnader. Lønnskostnader som andel av faktorinntekt, dvs. lønnsandelen, påvirkes av disse faktorene. Det er vanlig å regne med at opprettholdelse av industriens konkurranseevne innebærer at lønnsandelene ikke vokser over tid.

Industriens konkurranseevne ivaretas ved at avtaleområder med stort innslag av konkurranseutsatt virksomhet forhandles først (frontfaget) under de nasjonale lønnsforhandlingene. Rammene for lønnsveksten i frontfaget oppfattes som en norm for andre forhandlingsområder. Ved forbundsvise oppgjør utgjør den såkalte verkstedsoverenskomsten den sentrale delen av frontfaget, mens det i sentrale oppgjør er det bredere LO-NHO-området. Det er verdt å merke seg at langt flere enn de som er med i frontfaget er eksponert for konkurranse fra utlandet.

Figuren viser utviklingen i lønnsandelen for industrien samlet (utenom raffinering) sammen med lønnsandeler for ulike deler av industrien fra 1990 til 2015. Figuren viser at lønnsandelen i industrien som helhet svinger rundt et gjennomsnittsnivå på om lag 80 prosent fram til 2011. Dette er i tråd med vår modellering av lønnsdannelsen, hvor lønnsutviklingen tilpasses slik at lønnsandelen er stabil over tid. Hvis lønnsandelen er lav, trekker det isolert sett i retning av økt lønnsvekst og motsatt om lønnsandelen er høy. Økt inntjening i industrien på grunn av økt produktivitet og gunstige priser på norske industriprodukter, bidro til at lønnsandelen for industrien samlet ble redusert fra knapt 80 prosent i 2002 til 73 prosent i 2006. Denne lønnsomhetsforbedringen bidro isolert sett til å trekke opp lønnsveksten.

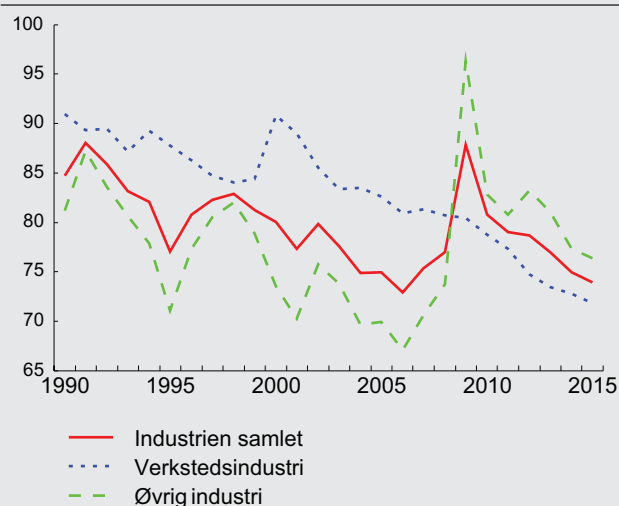
I forbindelse med finanskrisen falt verdiskapingen i industrien kraftig, både gjennom reduserte produktpriser og en vesentlig svakere etterspørsel. Sysselsettingen holdt seg oppe slik at produktiviteten falt betydelig. Lønnsveksten ble nær halvert fra 2008 til 2010, men det var ikke nok til å hindre at lønnsandelen økte kraftig. På et år økte lønnskostnadenes andel av faktorinntekten med 11 prosentpoeng, til 88 prosent i 2009. Lønnsandelen var da høy også i historisk sammenheng. Siden 2009 er andelen reversert til om lag 80 prosent i 2011, altså på nivå med det historiske gjennomsnittet.

Figuren viser et sammensatt bilde for industrien når vi studerer to atskilte lønnsandeler; én for industri som i hovedsak er omfattet av verkstedsoverenskomsten, som vi refererer til som verkstedsindustrien og én for øvrig industri. I øvrig industri har lønnsandelen fluktuert betydelig og mer enn samlet industri. Dette skyldes blant annet utviklingen i råvarebaserte næringer hvor inntjeningen knytter seg til

priser som varierer mye. I forbindelse med finanskrisen økte denne lønnsandelen til nær 100 prosent, men har deretter falt. Årsaken til dette er sammensatt, men en del av fallet kan knyttes til omstillinger som har økt produktiviteten og en god prisutvikling. I motsetning til resten av industrien hadde verkstedsindustrien ingen merkbar økning i lønnsandelen verken under eller i etterkant av finanskrisen. Dette må ses i sammenheng med en høy aktivitet i petroleumsnæringen som stimulerer aktivitet og lønnsomhet i en betydelig del av verkstedindustrien. Fram til finanskrisen hadde verkstedsindustrien gjennomgående høyere lønnsandeler enn øvrig industri. Dette mønsteret er nå brutt og lønnsandelen i øvrig industri er nå høyere. Dette er et nytt trekk når man ser på lønnsandelene i et historisk perspektiv.

Våre prognoser tilsier at konjunkturoppgangen vi er inne i vil bidra til å redusere alle lønnsandeler framover, slik at man i 2015 kommer ned på de lave nivåene forut for finanskrisen for industrien generelt. Fallet i lønnsandeler henger blant annet sammen med at øvrig industri ventes å ha økt inntjening framover, noe som kan knyttes til økte råvarepriser og høyere produktivitsvekst særlig i de råvarebaserte næringene. Produktivitsveksten antas å komme fra økte investeringer, om enn fra et lavt nivå, og betydelige omstillinger i næringen. Det antas også at verkstedsindustrien har god lønnsomhet i prognoseperioden. Sammensetningen viser imidlertid at forskjellen i lønnsandeler mellom verkstedsindustri og øvrig industri opprettholdes. De lave lønnsandelene i verkstedsindustrien tyder på god lønnsomhet i hele prognoseperioden, mens øvrig industri har en noe annen lønnsomhetsutvikling. Dette tyder på en klar todeling i industrien også fremover.

Lønnsandeler i industrien samlet og fordelt på verksteds- og øvrig industri (utenom raffinering). Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

arbeidsinnvandring gir høy befolkningsvekst og betydelig vekst i arbeidsstyrken. En litt lavere vekst i sysselsettingen innebærer dermed at ledigheten kan stige noe. Vi anslår AKU-ledigheten til 3,1 prosent i år, 3,2 prosent neste år og 3,3 prosent i 2014 og 2015.

2.10. Høy reallønnsvekst i år

SSB utarbeider i disse dager strukturstatistikk for utviklingen i utbetalt månedslønn. Foreløpig har lønnsstatistikken beregnet utviklingen i månedslønna i næringene bank og forsikring, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og forretningsmessig

tjenesteyting. Utbetalt månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus, mens overtidsgodtgjørelse ikke er medregnet. Lønnsveksten i bank og forsikring ser svært beskjeden ut, og gjennomsnittlig månedslønn for heltidsansatte økte med bare 0,4 prosent fra 1. september i fjor til 1. september i år. Det var særlig nedgang i bonuser som bidro til dette. Også i forretningsmessige tjenester er lønnsveksten moderat og gjennomsnittlig månedslønn økte med 1,8 prosent i samme periode. I faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting gikk gjennomsnittlig månedslønn opp med 4,1 prosent, som er mer på nivå med hva vi forventer i resten av økonomien. Vi anslår at årslønna øker med 4,3 prosent i år.

Deler av industrien opplever mangel på arbeidskraft og kan øke lønningene en del for å tiltrekke seg kompetent arbeidskraft. Men til tross for produksjonsfall og nedbemanning er det tegn til at lønnsveksten har holdt seg godt oppe også i andre deler av industrien i årets tre første kvartaler. Blant annet hadde tekstil-, beklednings- og lærvareindustrien en vekst i avtalt månedslønn på 6,2 prosent i 3. kvartal i forhold til samme kvartal året før, til tross for at sysselsettingen har falt over lengre tid. I perioder med store endringer i sammensetningen av arbeidskraft kan utviklingen i lønnsveksten påvirkes av at lavt lønnet arbeidskraft forsvinner, mens personer som har vært ansatt lenge og høyt utdannete forblir i bedriften. Dermed kan veksten i gjennomsnittslønningene i industrien bli høyere enn det som isolert sett følger av tariffoppgjøret og andre avtalte tillegg.

Før sommeren vedtok Stortinget å implementere vikarbyrådirektivet. Vedtaket trer i kraft 1. januar 2013, og innebærer blant annet at arbeidstakere som leies ut fra et bemanningsforetak skal ha minst samme lønn som vedkommende ville hatt dersom han eller hun i stedet var blitt ansatt hos innleier for å utføre samme arbeid. Dette vil bidra til økte lønnskostnader for bemanningsforetak som leier ut arbeidskraft, men effekten anslås av regjeringen som liten. I forkant av vedtaket utarbeidet FAFO en rapport som så nærmere på effekten av å innføre vikarbyrådirektivet. Rapporten peker på at det er flere mekanismer i lønnsfastsettelsen som trekker i retning av å utjevne lønnsforskjellene mellom innleid arbeidskraft og ansatte i innleievirksomhetene, og at likebehandlingsprinsippet i praksis langt på vei allerede er innført.

For å unngå konkurs ble ledelsen i SAS i november enig med de ansatte om en redningspakke som blant annet innebærer kraftige lønnskutt og lengre arbeidstid. Definisjonen av påløpt årslønn i nasjonalregnskapet tar utgangspunkt i lønnen en lønnstaker normalt vil motta i løpet av kalenderåret dersom vedkommende jobber full tid, ikke har fravær og ikke jobber overtid. Økninger i avtalt arbeidstid påvirker derfor ikke veksten i påløpt årslønn, som vi lager prognoser for. Nedgang i lønn påvirker derimot årslønnsveksten direkte.

Lønnsnedgangen i SAS alene er ikke nok til å endre våre anslag for samlet årslønnsvekst for de påfølgende årene. Vi tror heller ikke at slike framforhandlede lønnskutt vil bli særlig utbredt framover. Faren for ytterligere nedleggelse i norsk industri er imidlertid til stede, og kan tenkes å ha en modererende virkning på lønnsveksten i andre bedrifter framover.

I forbindelse med publiseringen av KNR ble nasjonalregnskapet for 2010 og 2011 revidert. Dette førte til at lønnsandelen i industrien ble nedjustert til et betydelig lavere nivå enn tidligere anslått. Våre prognoser innebærer også lavere lønnsandeler framover og trekker isolert sett i retning av en høyere lønnsvekst. Det er imidlertid store variasjoner mellom utviklingen i verkstedsindustrien og øvrig industri (se boks 2.2). Mens lønnsandelen i verkstedsindustrien har falt siden 2000, er utviklingen i øvrig industri en annen. Der er lønnsandelen nå høyere enn før finanskrisen. Våre prognoser innebærer en fortsatt todeling av industrien. Samlet får vi en nedgang i lønnsandelen for industrien sett under ett i prognoseperioden med våre lønnsanslag.

Det er særlig neste år at tradisjonell norsk eksport utvikler seg svakt, med negativ prisvekst og svært lav omsetning. Tradisjonelt er også lønnsveksten i mellomoppgjør noe lavere, og samlet reduseres årslønnsveksten i 2013. Deretter går det bedre i norsk eksportrettet industri og arbeidskraftproduktiviteten blir høyere. Dette øker driftsinntektene og trekker i retning av økt lønnsvekst i 2014 og 2015. Økt inflasjon bidrar også til å øke årslønnsveksten. På den andre siden øker ledigheten noe framover. Samlet anslår vi årslønnsveksten til 4,7 prosent i 2015, men reallønnsveksten er betydelig lavere. Vi anslår reallønnsveksten til om lag 3,5 prosent i år og 2,5-3 prosent framover.

2.11. Fortsatt lav inflasjon

Selv med de siste årenes solide lønnsvekst fortsetter den underliggende inflasjonstakten å holde seg på et stabilt og lavt nivå. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i oktober 1,1 prosent. 12-månedersveksten i KPI-JAE har de siste tre månedene vært noe lavere enn gjennomsnittsvæksten hittil i år. For året som helhet ligger det an til at KPI-JAE stiger med 1,2 prosent, mens lave elektrisitetspriser bidrar til at veksten i konsumprisindeksen totalt (KPI) blir lavere og anslås nå til 0,8 prosent for 2012.

Den underliggende prisstigningen styres i stor grad av utviklingen i lønnskostnader, valutakursen og den internasjonale prisutviklingen på importvarer. En sterk krone og produktivetsvekst i produksjon og distribusjon av varer og tjenester medvirker til å dempe effekten av lønnstillegg. Målt ved den importveide valutakursen har krona gjennomgående styrket seg etter svekkelsen som inntraff under og i etterkant av finanskrisen. Det tar tid før endringer i valutakursene slår fullt ut i forbrukernes priser. Kronestyrringen som startet i 2009 var en medvirkende årsak til fallet

i inflasjonstakten fram mot sommeren 2010. KPI-JAE har i hele den påfølgende perioden vært preget av lav og til dels negativ prisvekst på importerte konsumvarer. Delindeksen for prisene på importerte konsumvarer i KPI-JAE falt i oktober med 1,2 prosent fra samme måned året før. Som årlig gjennomsnitt regner vi med at prisfallet for denne varegruppen blir på 0,6 prosent i 2012. Med en vekt på 26 prosent i KPI-JAE trekker prisutviklingen på importvarene inflasjonstakten vesentlig ned.

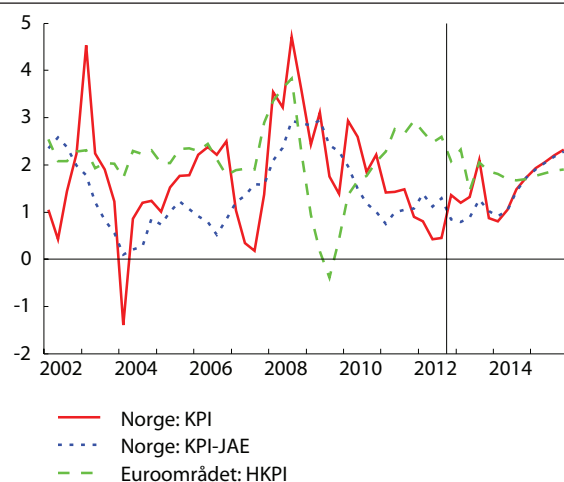
Prisen for varegrupper som audiovisuelt utstyr og teletstyr har i en årrekke gått ned langt mer enn det som kan føres tilbake til endringer i valutakursen. Dette kan forklares med stor teknisk framgang innen elektronikkbransjen og hyppig introduksjon av nytt utstyr med signifikant bedre egenskaper enn utgående modeller uten at dette har gitt økte priser. Den samme utviklingen ser vi innen teletjenester der kapasiteten i linjenett og øvrig kommunikasjonssamband oppgraderes uten at prisene øker for forbrukerne. Prisene på teletjenester har vært i kontinuerlig fall siden 1990.

Ifølge nasjonalregnskapet består om lag 40 prosent av husholdningenes totale varekonsum av varehandelsansvarer og transportmarginer når man trekker fra indirekte skatter i konsumentenes kjøperpriser. Marginer i mellomleddene påløper både for hjemmeproduserte varer på veien fra fabrikk til forbruker, og for importvarer hvor produktprisene i utgangspunktet måles ved grensa. Innen varehandel er innslaget av utenlandsk arbeidskraft forholdsvis stort og lønnsutviklingen i næringen har vært litt svakere enn industrilønnsveksten etter at arbeidsinnvandringen skjøt fart i 2004. Lav vekst i lønnskostnader per time samt høy vekst i produktiviteten innen varehandelen, har bidratt til at også prisveksten for norskproduserte varer og tjenester har vært lav. Økt konkurranse fra utenlandske aktører innen logistikk- og transport, der en stor andel av importen til Norge nå foregår med vogntog fra lavkostnadsland, presser ned marginene for varetransport. Innen varehandel og transport tar man i økende grad i bruk automatiserte logistikkløsninger for å effektivisere vareflyten, samt forenkle rutine for innkjøp og ordre. Dette bidrar til å øke produktiviteten. Disse trekkene kommer trolig til å ha betydning for den generelle prisveksten også i årene framover.

Den økte netthandelen og bruken av internett generelt virker trolig også konkurransefremmende for mange produkter. Ved at man med få tastetrykk kan sammenligne priser på relativt homogene produkter og enkelt kan innhente tilbud på ulike tjenester begrenses mulighetene for enkeltaktører til ensidig å øke marginene uten å risikere tap av markedsandeler.

Prisøkningen på matvarer har vært beskjeden i hele år, spesielt når man også tar hensyn til at matvaremomsen ble endret fra 14 til 15 prosent ved inngangen til året. Jordbruksoppgjøret setter rammer for prisutviklingen på matvarer og ble vedtatt med moderate økninger i

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

målprisene. Regjeringen varslet i statsbudsjettet en omlegging fra krone- til prosenttoll på storfe og lam i tillegg til noen ostetyper. Statens landbruksforvaltning har avholdt auksjonene for neste års tollfrie kvoter for de fleste landbruksvarer. Overgangen til prosenttoll førte ikke til noe prishopp på de tollfrie kvotene for disse produktene, og dette tyder på at omleggingen vil ha begrenset betydning for prisene i norske butikker på kort sikt. Vi antar at den moderate veksten i matvareprisene fortsetter inn i 2013 i tråd med hovedlinjene i årets jordbruksavtale, og at den underliggende prisveksten for denne varegruppen øker moderat i årene framover.

Konsumgrupper som trekker KPI-veksten opp finner man særlig innen ulike former for tjenesteyting. Betalt og beregnet husleie steg med henholdsvis 2,0 og 1,8 prosent fra oktober 2011 til oktober 2012. Pristigningstakten for disse gruppene har vært relativt stabil gjennom året. Vi forventer at prisen på husleier tar seg opp i takt med økningen i den generelle prisveksten i årene framover.

I de siste månedene er det observert tiltakende inflasjonstakt for en del type transporttjenester. Dette gjelder for passasjertransport med fly, drosje og båt, og dessuten for posttjenester.

Spesielt for flytjenester peker en ytterligere skjerpet konkurransesituasjon mot en mer moderat prisutvikling framover. For norskproduserte tjenester med stort innslag av arbeidskraft er utviklingen i prisene nærmere knyttet til lønnsutviklingen. For denne typen tjenester har mulighetene for teknisk framgang i produksjonen vært begrenset.

Lave elektrisitetspriser har bidratt til at 12-månedersveksten i KPI har ligget markant under KPI-JAE i inneværende år. Ressurssituasjonen i kraftmarkedet tilsier fortsatt lave priser, men prisene på terminkontraktene i Nord Pool området for 1. og 2. kvartal neste

år indikerer at strømprisene neste år vil øke noe i forhold til i år. Vi forventer en økning i elektrisitetspriser inklusive nettleie på 10 prosent neste år, og at prisene deretter utvikler seg omtrent i takt med den generelle prisstigningen. Usikkerheten rundt disse anslagene er som vanlig stor. Til tross for et forventet fall i oljeprisene fører anslaget på utviklingen i elektrisitetspriser for neste år til at KPI-veksten blir noe høyere enn veksten i KPI-JAE i 2013.

Vi antar at svake internasjonale vekstutsikter, kombinert med høyere prisstigning utenlands enn i Norge, bidrar til at den importveide valutakursen styrkes med i overkant av 3 prosent neste år. Med denne utviklingen ser vi for oss et ytterligere fall i prisene på importerte varer og tjenester og enda lavere underliggende prisstigning i 2013 enn i de foregående årene. Deretter vil den høyere lønnsveksten i Norge øke inflasjonen forholdsvis mer hjemme enn i utlandet. Sammen med et forventet fall i oljeprisen fører dette til en svekkelse av den importveide valutakursen. Da vil en noe svakere kroneverdi bidra til at de negative prisimpulsene fra import blir svakere og etter hvert skifter fortegn. Økte importpriser påvirker kostnadsutviklingen i alle næringer gjennom kjøp av produktinnsats og investeringsvarer, og bidrar isolert sett også til høyere produsentpriser innenlands. Med de anslag vi har lagt til grunn for utviklingen i lønnskostnader per time, arbeidsproduktivitet og importpriser vil veksten i KPI-JAE ifølge våre beregninger bli 1 prosent som årsgjennomsnitt i 2013. Deretter bidrar spesielt økte importpriser til gradvis sterkere indirekte og direkte kostnadsimpulser som slår ut i økt vekst i KPI-JAE. Veksten i KPI-JAE forventes å bli henholdsvis 1,3 og 2,1 prosent i 2014 og 2015. Vi har lagt til grunn at prisveksten på energivarer samlet sett blir nær den underliggende prisveksten i 2014 og 2015, slik at veksten i KPI og KPI-JAE blir ganske lik for disse årene. Høyere elektrisitetspriser neste år bidrar til at KPI-veksten anslås til 1,4 prosent for 2013. Dette blir i så fall 0,4 prosentpoeng over den underliggende prisveksten.

Tabell 2.4. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2010-priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 089 953	1 117 099	277 436	278 630	280 140	282 815	285 298	287 257	289 615
Konsum i husholdninger	1 040 627	1 066 563	264 814	266 087	267 479	270 114	272 405	274 530	276 931
Varekonsum	532 385	539 517	134 682	134 635	135 509	136 385	137 163	138 687	138 977
Tjenestekonsum	474 046	485 440	120 271	121 026	121 680	122 604	123 521	124 134	125 378
Husholdningenes kjøp i utlandet	62 645	70 184	16 813	17 533	17 610	18 312	19 044	19 091	19 678
Utlendingers kjøp i Norge	-28 449	-28 577	-6 953	-7 107	-7 320	-7 187	-7 324	-7 382	-7 103
Konsum i ideelle organisasjoner	49 326	50 535	12 622	12 543	12 660	12 701	12 893	12 727	12 684
Konsum i offentlig forvaltning	558 469	568 702	139 935	142 146	143 511	143 461	143 335	145 101	145 403
Konsum i statsforvaltningen	284 910	287 460	70 736	71 786	72 480	72 586	72 119	73 489	73 738
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	248 074	250 557	61 785	62 603	63 120	63 179	62 842	63 961	64 118
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	36 836	36 903	8 952	9 182	9 360	9 406	9 278	9 527	9 620
Konsum i kommuneforvaltningen	273 559	281 241	69 199	70 360	71 031	70 875	71 216	71 612	71 665
Bruttoinvestering i fast realkapital	481 985	518 409	129 331	122 970	131 722	133 998	135 695	137 007	138 283
Utvinning og rørtransport	124 166	141 612	33 464	33 981	37 182	37 027	38 372	40 325	39 594
Tjenester tilknyttet utvinning	1 318	-4 013	-9	-4 264	173	81	233	235	718
Utenriks sjøfart	16 753	12 190	3 534	2 607	2 718	3 392	4 003	3 294	2 473
Fastlands-Norge	339 748	368 621	92 388	90 850	91 579	93 313	93 175	93 320	95 404
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	258 219	285 297	69 594	71 960	71 215	72 440	72 338	73 337	74 851
Næringer	160 246	165 914	41 233	41 700	41 011	41 911	42 171	42 056	41 442
Industri og bergverk	20 288	21 205	5 111	5 048	5 457	5 580	5 482	5 663	4 960
Annen vareproduksjon	38 944	42 230	10 282	10 615	10 526	10 741	11 125	10 507	10 045
Tjenester	101 014	102 479	25 840	26 037	25 027	25 590	25 564	25 886	26 437
Boliger (husholdninger)	97 973	119 384	28 361	30 259	30 204	30 530	30 167	31 282	33 409
Offentlig forvaltning	81 529	83 324	22 794	18 891	20 364	20 872	20 837	19 983	20 553
Lagerendring og statistiske avvik	110 207	113 523	34 139	25 661	20 904	33 802	26 944	29 866	30 740
Bruttoinvestering i alt	592 192	631 932	163 470	148 632	152 626	167 800	162 639	166 874	169 023
Innenlandsk sluttanvendelse	2 240 614	2 317 733	580 841	569 408	576 277	594 076	591 272	599 232	604 042
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 988 170	2 054 421	509 759	511 626	515 230	519 589	521 808	525 678	530 422
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	639 998	652 025	162 729	161 036	163 875	164 333	164 172	165 084	165 956
Eksport i alt	1 029 969	1 011 430	251 175	249 220	259 888	251 189	260 705	261 976	253 861
Tradisjonelle varer	299 222	299 237	72 580	76 350	76 257	73 891	76 444	76 058	76 410
Råolje og naturgass	471 179	441 961	113 446	104 949	116 640	107 283	114 933	116 291	109 522
Skip, plattformer og fly	8 626	13 768	1 532	6 598	2 990	2 666	2 050	3 147	2 007
Tjenester	250 942	256 465	63 618	61 322	64 001	67 350	67 277	66 481	65 922
Samlet sluttanvendelse	3 270 583	3 329 163	832 016	818 627	836 164	845 266	851 977	861 208	857 903
Import i alt	726 317	753 912	196 673	180 229	184 100	194 004	191 545	194 193	196 313
Tradisjonelle varer	435 333	451 068	113 877	111 209	111 296	114 437	115 056	113 868	116 048
Råolje og naturgass	11 893	11 964	5 432	2 370	2 643	2 724	3 236	4 394	2 714
Skip, plattformer og fly	29 987	36 025	16 986	6 026	6 768	6 348	6 075	6 598	5 725
Tjenester	249 104	254 855	60 379	60 624	63 393	70 495	67 178	69 334	71 826
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 544 266	2 575 251	635 343	638 398	652 064	651 262	660 432	667 015	661 590
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 987 362	2 036 566	500 764	508 322	513 474	515 996	520 855	524 898	528 470
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	556 904	538 685	134 579	130 076	138 591	135 266	139 577	142 117	133 120
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 703 716	1 747 295	429 012	436 231	440 827	442 823	447 740	450 850	453 190
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 303 289	1 337 315	327 766	333 743	337 823	339 409	344 032	347 049	348 997
Industri og bergverk	183 527	187 309	46 404	46 763	47 138	47 143	47 430	47 403	48 689
Annen vareproduksjon	219 184	224 074	53 401	55 432	57 993	58 199	60 584	62 445	61 137
Tjenester inkl. boligjenester	900 578	925 932	227 962	231 548	232 692	234 067	236 018	237 201	239 171
Offentlig forvaltning	400 427	409 980	101 246	102 488	103 004	103 413	103 708	103 801	104 193
Produktavgifter og -subsidiar	283 646	289 271	71 752	72 091	72 647	73 173	73 115	74 048	75 280

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2010-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,8	2,5	0,3	0,4	0,5	1,0	0,9	0,7	0,8
Konsum i husholdninger	4,0	2,5	0,2	0,5	0,5	1,0	0,8	0,8	0,9
Varekonsum	5,2	1,3	-1,0	0,0	0,6	0,6	0,6	1,1	0,2
Tjenestekonsum	1,8	2,4	0,9	0,6	0,5	0,8	0,7	0,5	1,0
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,5	12,0	3,4	4,3	0,4	4,0	4,0	0,2	3,1
Utlendingers kjøp i Norge	6,1	..	-3,7	2,2	3,0	-1,8	1,9	0,8	-3,8
Konsum i ideelle organisasjoner	..	2,5	1,9	-0,6	0,9	0,3	1,5	-1,3	-0,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,8	0,7	1,6	1,0	0,0	-0,1	1,2	0,2
Konsum i statsforvaltningen	0,3	1,5	1,0	0,1	-0,6	1,9	0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	..	1,0	0,4	1,3	0,8	0,1	-0,5	1,8	0,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-0,6	2,6	1,9	0,5	-1,4	2,7	1,0
Konsum i kommuneforvaltningen	3,0	2,8	1,1	1,7	1,0	-0,2	0,5	0,6	0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	..	7,6	3,2	-4,9	7,1	1,7	1,3	1,0	0,9
Utvinning og rørtransport	..	14,1	5,0	1,5	9,4	-0,4	3,6	5,1	-1,8
Tjenester tilknyttet utvinning	-102,1	..	-104,1	-53,1	185,7	1,0	205,9
Utenriks sjøfart	-8,3	-26,2	4,2	24,8	18,0	-17,7	-24,9
Fastlands-Norge	..	8,5	3,9	-1,7	0,8	1,9	-0,1	0,2	2,2
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	..	10,5	3,0	3,4	-1,0	1,7	-0,1	1,4	2,1
Næringer	..	3,5	-1,4	1,1	-1,7	2,2	0,6	-0,3	-1,5
Industri og bergverk	..	4,5	0,0	-1,2	8,1	2,2	-1,8	3,3	-12,4
Annen vareproduksjon	3,3	8,4	0,5	3,2	-0,8	2,0	3,6	-5,6	-4,4
Tjenester	..	1,5	-2,5	0,8	-3,9	2,2	-0,1	1,3	2,1
Boliger (husholdninger)	..	21,9	10,0	6,7	-0,2	1,1	-1,2	3,7	6,8
Offentlig forvaltning	..	2,2	7,0	-17,1	7,8	2,5	-0,2	-4,1	2,9
Lagerendring og statistiske avvik	423,6	3,0	33,3	-24,8	-18,5	61,7	-20,3	10,8	2,9
Bruttoinvestering i alt	4,1	6,7	8,3	-9,1	2,7	9,9	-3,1	2,6	1,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,2	3,4	2,5	-2,0	1,2	3,1	-0,5	1,3	0,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1,5	3,3	1,0	0,4	0,7	0,8	0,4	0,7	0,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	..	1,9	1,5	-1,0	1,8	0,3	-0,1	0,6	0,5
Eksport i alt	-1,6	-0,8	4,3	-3,3	3,8	0,5	-3,1
Tradisjonelle varer	3,4	..	-1,8	5,2	-0,1	-3,1	3,5	-0,5	0,5
Råolje og naturgass	-0,2	-7,5	11,1	-8,0	7,1	1,2	-5,8
Skip, plattform og fly	..	59,6	-15,9	330,8	-54,7	-10,8	-23,1	53,5	-36,2
Tjenester	12,1	2,2	-3,5	-3,6	4,4	5,2	-0,1	-1,2	-0,8
Samlet sluttanvendelse	2,3	1,8	1,2	-1,6	2,1	1,1	0,8	1,1	-0,4
Import i alt	9,0	3,8	7,3	-8,4	2,1	5,4	-1,3	1,4	1,1
Tradisjonelle varer	9,1	3,6	2,0	-2,3	0,1	2,8	0,5	-1,0	1,9
Råolje og naturgass	128,5	-56,4	11,5	3,1	18,8	35,8	-38,2
Skip, plattform og fly	..	20,1	170,1	-64,5	12,3	-6,2	-4,3	8,6	-13,2
Tjenester	12,5	2,3	-4,2	0,4	4,6	11,2	-4,7	3,2	3,6
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	..	1,2	-0,5	0,5	2,1	-0,1	1,4	1,0	-0,8
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,7	2,5	0,7	1,5	1,0	0,5	0,9	0,8	0,7
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-4,8	-3,3	6,5	-2,4	3,2	1,8	-6,3
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,6	0,6	1,7	1,1	0,5	1,1	0,7	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,6	2,6	0,3	1,8	1,2	0,5	1,4	0,9	0,6
Industri og bergverk	2,4	2,1	0,1	0,8	0,8	0,0	0,6	-0,1	2,7
Annen vareproduksjon	..	2,2	-2,6	3,8	4,6	0,4	4,1	3,1	-2,1
Tjenester inkl. boligjenester	2,2	2,8	1,0	1,6	0,5	0,6	0,8	0,5	0,8
Offentlig forvaltning	..	2,4	1,6	1,2	0,5	0,4	0,3	0,1	0,4
Produktavgifter og -subsidier	3,0	2,0	1,4	0,5	0,8	0,7	-0,1	1,3	1,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2010=100**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,0	101,3	100,4	101,6	101,2	101,2	102,2	101,7	102,1
Konsum i offentlig forvaltning	100,0	103,9	103,1	103,2	103,9	105,4	106,0	107,0	108,3
Bruttoinvestering i fast kapital	100,0	103,5	101,8	102,8	103,5	105,9	105,7	106,6	106,4
Fastlands-Norge	100,0	103,8	102,1	103,5	104,2	105,4	106,0	107,0	107,4
Innenlandsk sluttanvendelse	100,0	102,9	102,2	102,9	102,3	103,5	105,0	105,0	104,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100,0	102,5	101,4	102,4	102,5	103,1	103,9	104,1	104,7
Eksport i alt	100,0	112,8	110,5	112,5	112,1	116,8	118,1	114,8	115,1
Tradisjonelle varer	100,0	105,7	107,1	107,1	105,1	104,7	103,0	101,6	100,4
Samlet sluttanvendelse	100,0	105,9	104,7	105,8	105,4	107,4	109,0	108,0	107,9
Import i alt	100,0	102,9	103,3	103,2	102,1	103,7	103,4	104,1	103,2
Tradisjonelle varer	100,0	104,2	104,5	103,9	103,9	104,7	104,6	104,3	104,9
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,0	106,8	105,1	106,6	106,3	108,5	110,6	109,1	109,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100,0	102,6	101,9	102,7	102,7	102,8	103,6	104,1	104,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert						
	2010	2011	11.1	11.2	11.3	11.4	12.1	12.2	12.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,2	1,3	-0,1	1,2	-0,4	0,0	1,0	-0,5	0,4
Konsum i offentlig forvaltning	3,9	3,9	1,4	0,1	0,7	1,5	0,5	1,0	1,2
Bruttoinvestering i fast kapital	1,6	3,5	0,8	1,0	0,6	2,4	-0,2	0,8	-0,2
Fastlands-Norge	1,9	3,8	0,7	1,4	0,6	1,2	0,6	0,9	0,4
Innenlandsk sluttanvendelse	3,9	2,9	0,8	0,7	-0,6	1,1	1,5	0,0	-0,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,6	2,5	0,5	0,9	0,1	0,6	0,8	0,2	0,6
Eksport i alt	7,5	12,8	3,5	1,8	-0,4	4,2	1,1	-2,8	0,2
Tradisjonelle varer	4,5	5,7	2,5	0,0	-1,9	-0,4	-1,6	-1,4	-1,1
Samlet sluttanvendelse	5,0	5,9	1,6	1,1	-0,5	2,0	1,5	-1,0	-0,1
Import i alt	0,9	2,9	1,5	-0,1	-1,1	1,6	-0,3	0,6	-0,8
Tradisjonelle varer	0,1	4,2	2,4	-0,6	-0,1	0,7	-0,1	-0,3	0,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	6,3	6,8	1,6	1,4	-0,3	2,1	1,9	-1,4	0,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	4,2	2,6	-0,2	0,9	0,0	0,1	0,8	0,5	0,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.12. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2006-2012

ØA 4/2012

- Norsk oppgang: Noen faktorer bak forskjellen til konjunkturutviklingen ute, 22-23

ØA 1/2012

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 18
- Prognoser for renta på rammelån, 19
- Hva skal til av renteøkning for å kvele boligveksten? 21
- Direkte og indirekte importandeler, 25

ØA 6/2011

- Bankkrise - igjen?, 6
- Krisetiltak rettet mot finansmarkedene, 15
- Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling, 17

ØA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterkere kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger? 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling? 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldskrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt?, 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

ØA 3/2009

- "Boligpriskrakk" – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?, 17

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.